

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

Benne Holwerda, Doorn

Na ons de zondvloed

Ergens in een hoekje van het heelal, in het planetenstelsel van de zon, draait een heel bijzonder bolletje zijn rondje. Het bijzondere van het bolletje zit niet in de rondjes die het draait en ook niet in de draaiing om zijn eigen as. Bijzonder zijn de kolen, de olie en het gas in het bolletje. Bijzonder is ook de deken van dampen en gassen die het bolletje omgeeft. Bijzonder is de aangename temperatuur aan het oppervlak van het bolletje. Precies goed voor planten, dieren en mensen en die wonen er dan ook in overvloed. Dat maakt het bolletje zelfs zeer bijzonder. Voor zover we weten zijn er geen andere bolletjes met zo'n prettig klimaat en zoveel leven. Ten slotte, maar nu wordt het al een stuk minder bijzonder, moeten we ook nog vermelden dat op het bolletje zojuist een grote conferentie is afgesloten. Die ging over het klimaat.

In het weekend voor Pasen werd de grote klimaatconferentie in Berlijn afgesloten. De conferentie ging over wat we het broeikas-effect noemen. Dat woord is in de afgelopen maanden het synoniem geworden van hoge waterstanden, zompige dijken, evacuatie- en schadevergoedingsellende. En inderdaad, er lijkt een verband te bestaan tussen het broeikas-effect en de hoogte van het water in onze rivieren. Doordat de mensheid kolen, olie en gas uit de grond haalt en verbrandt, waarbij het gasvormige kooldioxide ontstaat, wordt de natuurlijke broeikaswerking van de dampkring verstoord. Daardoor stijgt de temperatuur. De rest volgt dan vanzelf: smeltende ijsmassa's, hogere zeewater-spiegels en meer neerslag. West-Europa heeft in de afgelopen tijd geroken aan de mogelijke gevolgen van een klimaatverandering en dat

heeft wel resultaat gehad. Niet de dringende vraag van de platte koraaleilandjes in de Stille Oceaan, maar de bescheiden watersnood in West-Europa heeft het broeikas-effect tot een serieus politiek probleem verheven.

Energiebesparing

Overigens is het verband tussen het broeikas-effect en de toenemende wateroverlast in Europa of elders in de wereld nog allerm minst aangetoond. En dat maakt die klimaatconferentie in Berlijn tot een merkwaardig schouwspel. De Verenigde Staten, Japan, Australië en Canada, landen die het voorlopig worst zal wezen of de zeespiegel stijgt of niet, voelen er niets voor om iets tegen die klimaatverandering te doen. Want dat kan eigenlijk maar op één manier: het gebruik van olie, kolen en gas moet drastisch omhoog. En dat gaat geld kosten. Of eigenlijk: dat is strijdig met de collectieve jacht op welvaart en materiële rijkdom. Economische groei is – in elk geval voorlopig – direct in strijd met energiebesparing.

West-Europa speelde in Berlijn een heldenrol door één of twee procent reductie voor te stellen, maar eigenlijk stelt dat niets voor. Als we echt iets aan het broeikas-effect willen doen, is vermindering van het energieverbruik met twintig procent echt nog maar het begin. En dat betekent, akelig dicht bij huis: mijn volgende auto twintig procent zuiniger dan de huidige, twintig procent korter onder de douche, twintig procent minder stoken en twintig procent meer geld uitgeven aan isolatie en aan energiebronnen die we tot nu toe 'niet rendabel' vinden: wind- en zonne-energie, waterkracht en biomassa. Kortom: twintig procent minder luxe. Het belooft een moeizame con-

ferentie te worden en dat werd het. De slotverklaring was nietszeggend en vaag. De tegenstanders van maatregelen willen pas in actie komen als bezwezen is dat de uitstoot van kooldioxide iets met het klimaat te maken heeft. Natuurlijk is dat een grote, doorzichtige smoes. Het punt is dat de meeste westerse politici het helemaal niet erg vinden dat de zeespiegel stijgt. We evacueren gewoon een paar eilandjes in de Stille Oceaan, bouwen hier en daar wat waterwerken en verhogen de dijken in Nederland. Misschien is het zelfs wel prettig, een paar graden meer.... En na ons de zondvloed.

Lievelingsplaneet

De aarde is in het grote heelal een unieke planeet. Grote hoeveelheden kooldioxide uit de atmosfeer zijn ingevangen in de aardkorst, in de vorm van kolen, olie en gas. Daardoor bevat de dampkring precies zoveel broeikasgassen dat het klimaat leefbaar is. Zoiets komt nergens anders voor. Andere planeten zijn of verschrikkelijk koud, of verzengend heet. Christenen zien in dat bijzondere evenwicht de uiterste zorg van God Zelf. Hij was het die die fysica bedacht, die de optimale samenstelling van de dampkring berekende, die grote hoeveelheden koolstof in de aardlagen van Zijn lievelingsplaneet verborg en zo de voorwaarden schiep voor het leven dat Hij in petto had. En daarom is het vreemd dat uitgerekend de naties die zichzelf christelijk noemen, of wier cultuur tenminste geworteld is in het christendom, zich het felst verzetten tegen de plannen om dat fraaie evenwicht te respecteren. Dat geeft te denken en het bewijst wat we al lang wisten: christelijke naties bestaan niet.

in dit nummer

143 J.D. Smit, **De Opgestane in ons midden** 144 P.J. van Kampen, **Kerst, Goede Vrijdag en Pasen in de Koran** 146 J.M. Mudde, **De samenleving verandert. En de kerk? (4, slot)** 148 P.J. van Kampen, ... **Hoe de oorlog is verdwenen... (2)** 150 M.R. van den Berg, **Vragen van toen – vragen van nu (2)** 152 H. Wierenga, **Levensbeëindigend handelen bij pasgeborenen (3)** 154 H. Algra, **Ook de gehandicapte mens is geschapen naar het Beeld van God** 156 Jeannette Westerkamp, **Voor of tegen**

39e jaargang – nr. 8 – 21 april 1995

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. J.M. Mudde
Ds. K. Muller
Ds. W. Smouter
M.J.F. van der Wal
J. Westerkamp-Stegeman

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Telefoon: 05130-20476
Telefax: idem.

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Hunze 16
2911 EH Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 01803-20205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 65,- per jaar of f 36,- per half jaar.
Voor studenten f 33,- per jaar.
Buitenland f 92,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten
buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 63 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 17,5% BTW).
Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang.
Opgave: tel. 05130-20476.

- 13 mei Ambtsdragerskonferentie Landelijk Samenwerkings-overleg NGK-CGK; 10.30 uur te Almere
- 13 mei Zendingsvoorjaarsvergadering Leerdam met samenwerkende kerken
- 13 mei SOS-jaarvergadering te Amersfoort
- 18 mei Jubileumbijeenkomst Stichting Emeritaats Voorziening; 16.00 uur te Utrecht
Voorjaarsvergadering Stichting Emeritaats Voorziening; 19.30 uur te Utrecht
- 20 mei Voortgezette Landelijke Vergadering Apeldoorn (Vrouw in diakenambt)
- 16 sept. Landelijke Vrouwen-contactdag te Enschede; spreker: ds Jan Mudde
- 18 sept. Symposium 25 jaar STAGG voor predikanten te Amersfoort
- 23 sept. Voorgezette Landelijke Vergadering Apeldoorn (AKS)
- 18 nov. Zendingsnajaarsvergadering Leerdam met samenwerkende kerken

In de eerstkomende nummers (o.a.):

M.R. van den Berg, Wat maakt het leven waardevol?
R.R. Ganzevoort, Hoe houden we de kerk bij de jeugd?
H. de Jong, De samenleving verandert. En de kerk?
J.J. Lakerveld, Hoe houden we de jeugd bij de kerk?
H.S.R. van der Veen, Het lied van de christelijke gemeente

Een goeie tip:

Geef vrienden of familie een half-jaar OPBOUW cadeau. Bestel een cadeaubon door f 25,- over te maken op giro 404945 tnv Opbouw, Nieuwerkerk/IJssel, met vermelding: 'cadeaubon'.

Predikanten vogelvrij in Iran

OPEN DOORS

Postbus 47, 3850 AA Ermelo, tel. 03410 17844, giro 7733 of bankrek. 67.20.07.800

J.D. Smit, Apeldoorn

De Opgestane in ons midden

"... Jezus kwam terwijl de deuren gesloten waren, en Hij stond in hun midden en zeide: Vrede zij U! Daarna zei Hij tot Thomas: Breng uw vinger hier en zie mijn handen en breng uw hand en steek die in mijn zijde en wees niet ongelovig, maar gelovig." (Joh. 20: 26b-27)

Inbraak

Het is anders geworden na zijn opstanding. Niet meer vanzelfsprekend is Jezus in het midden van zijn discipelen.

Opnieuw is Hij 'de Komende'.

Telkens als zijn leerlingen bijeen zijn, komt Hij in hun midden.

Waar komt Hij toch telkens zo plotse-ling vandaan? Hij komt uit de heerlijkheid van God, waarin Hij door zijn opstanding deelt.

Uit die wereld, die geen oog heeft gezien en geen oor gehoord, en die God bereid heeft, voor wie Hem lief hebben.

Zijn 'komen' tot zijn leerlingen heeft het karakter van een 'in-braak'. Een inbraak vanuit de wereld van God in de wereld van de mensen. Een inbraak van het nieuwe leven in het oude.

Het oude leven, waarin je je bedreigd voelt en ook bent. Een leven waarin je de deuren op slot doet, uit vrees ... Daarmee is het leven in deze wereld getypeerd. We doen de deuren van ons eigen hart op slot, uit vrees ... We doen de deuren van onze groep en onze samenleving op slot, uit vrees ... We sluiten onszelf op, maar we hebben niet in de gaten, dat we dan God buiten sluiten.

Groet

Maar de opgestane Heer breekt in: 'Hij stond in hun midden ...' Als iemand die 'dood geweest is en Hij leeft'. (Openb. 1,18)

Daarom is de groet, waarmee Hij de zijnen groet ook 'meer dan het gewone'. Het is een groet vanaf gene zijde van de dood; vanuit de heerlijkheid: „Vrede zij U". Het is de groet van de Leidsman en Baanbreker van ons geloof. (Hebr. 2:10; 12:2). Hij heeft de volmaaktheid bereikt en vanuit deze volmaaktheid komt Hij opnieuw naar ons toe. Daarom heeft Zijn groet een bijzondere betekenis.

Het betekent: 'Alles is O.K. Niets staat ook jullie vernieuwing en verheerlijking in de weg. De weg is naar de heerlijkheid van God is helemaal vrij. Ik kan het weten, want Ik ben Hem helemaal afgelopen: heen en ook weer terug'.

Met het uitspreken van een groet bied je gemeenschap aan. Een groet opent immers altijd 'communicatie'. Het vraagt om een vervolg, een antwoord. Daarom betekent de groet van Jezus ook: 'Niets staat jullie in de weg om samen met mij, te leven en in mijn

glorie te delen. Niets staat jullie in de weg om met mij mee te gaan en Mij te volgen in een leven van geloof, hoop en liefde, opdat jullie net als Ik zullen delen in de glorie van God.'

Door de opstanding van onze Heer wordt een gewone groet ('Sjaloom') een boordevol evangelie, met een ongekende draagwijdte. Een woord, dat reikt tot aan de eeuwigheid: 'Vrede zij U'.

Door de opstanding van onze Heer wordt woord tot Woord.

We verstaan iets van het woord van de apostel: ... indien Christus niet is opgewekt, dan dan is immers onze prediking zonder inhoud ... (1 Kor. 15:14). Als het goed is heeft elke prediking iets van een inbraak van het nieuwe in het oude, door de opstanding van onze Heer Jezus Christus.

Door Liefde getekend

Maar niet alleen Jezus' woord is zo'n inbraak, maar ook zijn lichaam.

„Daarna zei Hij tot Thomas: Breng uw vinger hier en zie mijn handen en breng uw hand en steek die in mijn zijde, en wees niet ongelovig, maar gelovig."

Het Lichaam van Jezus is getekend door de wonden in Zijn handen en Zijn zijde. In het raam van heel het evangelie wil dat zeggen: getekend door zijn dood; En dat wil weer zeggen: getekend door Zijn Liefde voor ons.

Hij is het. Hij is het écht! Hij, die zich openbaart als de Opgestane in ons midden, is echt dezelfde als Hij, die Zich voor ons in de dood gegeven heeft. Hoezeer zijn bestaan ook radikaal is veranderd en vernieuwd (van graankorrel naar korenaar), in Zijn liefde voor ons blijft Hij voor ons tot in der eeuwigheid herkenbaar.

In de glorie van het nieuwe leven worden Zijn wonden tot eeuwige tekenen van Zijn Liefde voor ons.

Liefde is...

Ik weet, dat Jezus door het tonen van zijn wonden, Thomas, en in Hem ons allen, wil overtuigen van de werkelijkheid van Zijn opstanding.

Maar staat u mij toe, dat ik, deze woorden overwegende, hierin toch ook een belofte opmerk voor onze wonden. De weg, die Jezus is gegaan in dood en opstanding is toch door het geloof ook onze weg.

Ook wij zijn getekend door onze wonden. Op één of andere wijze hebben we allemaal een door lijden getekend

gezicht. Allen dragen we op een of andere wijze de littekens met ons mee. Ze verwijzen naar de wonden die ons in de loop van ons leven zijn toegebracht. Door 'het leven'. Of door onze naasten. Soms juist hen, die ons het meest na staan.

Die moeilijke jeugd, dat kwetsende woord, die onheuse bejegening, die ongelukkig liefde ... Het doet je voor altijd engszins kreupel door het leven gaan.

Sommigen komen hier niet uit. Zij komen gedurende hun hele leven niet verder dan het likken van hun wonden ...

In het vernieuwde leven met Jezus, worden deze wonden tot tekenen van liefde. Wonden verwijzen naar liefde. Er is een diep, zinnig, verband tussen tussen liefde en lijden.

Dat is duidelijk geworden door het kruis van Jezus.

Liefde is: het lijden aanvaarden. Liefde is: onrecht dragen. (1 Petr 2, 19-21).

Onze wonden

Opent dit niet een heel nieuw perspectief voor het omgaan met onze wonden?

Hoe meer we getekend zijn door onze wonden, hoe meer we getekend zijn door de liefde die uit God is. Wat in het oude leven een lelijk litteken lijkt, is in het nieuwe leven een hartverwarmend teken van de liefde, die uit God is.

Als ik inga op het aanbod van Jezus tot gemeenschap, tot communicatie (Vrede zij U), als ik met Hem leef, dan kijk ik naar mijn wonden en zeg verbaasd: nooit geweten, dat ik zo heb gedeeld in de liefde, die uit God is...

Het is anders geworden, mijn leven. Het is vernieuwd.

Dat merk ik, juist als ik de vinger leg op de zere plekken van mijn leven. Zij verschijnen in een ander licht. Zij drukken mij niet neer, maar spreken mij van de liefde, die uit God is. Juist dan word ik overtuigd van de ongelooflijke werkelijkheid van de opstanding van onze Heer.

Dan breekt een stukje nieuw leven in, midden in het Oude. Dan komt de liefde door de gesloten deuren naar binnen en drijft de vrees uit. Dan is de Opgestane in ons midden.

Je merkt het misschien maar voor even. Even een groet. Een korte ontmoeting. Maar het onthult een werkelijkheid, die reikt tot in de eeuwigheid: 'Vrede zij U.'

P.J. van Kampen, Ede

Kerst, Goede Vrijdag en Pasen in de Koran

2. Christus' Lijden en Opstanding

De Islam is een na-christelijke godsdienst en dat kun je op vele manieren merken. Niet alleen is er veel in de Koran te vinden dat we ook in het Oude Testament tegenkomen: personen als Noach, Abraham, Mozes, David en Salomo. Ook is er het geloof in één God, die Schepper is en Koning, Rechter en Heer.

Niet alleen het Oude Testament komt binnen het vizier, ook het Nieuwe Testament doet dat. Zo wordt er geregeld gesproken over Isa en over Marjam, zijn moeder.

Toch, hebben we de vorige keer al geconstateerd, is de Jezus van de Koran *niet* de Christus van de Bijbel! Hij is namelijk een mens, geen gewoon mens, een héél ongewoon mens zelfs. Maar wel een mens. In elk geval niet de Zoon van God! In een boek uit Moslimse achtergrond, *Jesus a Prophet of Islam*, merken we dat heel goed. Jezus is een heel belangrijke profeet, maar géén Zoon van God.

Geen 'drie'

Wie in de Koran leest vindt hierover volstrekt duidelijke uitspraken is. Zo'n vers is Soera (hoofdstuk) 4:171 waar dit staat te lezen, een woord gericht aan de Christenen, het 'volk van het Boek': „O lieden van de Schrift, overschrijdt niet de grenzen in uw godsdienst en zegt niets over Allah dan het wezenlijke. Immers de Masih, Isa zoon van Marjam, is slechts de boodschapper van Allah en Zijn Woord, hetwelk Hij geworpen heeft op Marjam, en een Geest van hem. Geloof dan in Allah en zijn boodschappers, en zegt niet: drie. Houdt daarmee op; dat is beter voor u. Immers, Allah is een enig God; ver is het van zijn lofprijzing dat Hij kinderen zou hebben.”

Wij moeten niet zeggen: drie! Dat wil zeggen: we mogen niet reppen van een Drieënige God. Wij mogen niet spreken van Jezus als 'Zoon van God'; dat is Godslastering.

'Niet hebben zij hem gekruisigd'

In hoofdstuk 3 van de Koran worden ook Joden zeer bestraft, omdat ze Maria belasteren door hun ongelofte in de maagdelijke geboorte worden. De Koran spreekt nadrukkelijk over Jezus' wonderlijke ontvangenis. Maar er is nog een reden: „En wegens hun zeggen: Wij hebben gedood de Masih Isah, zoon van Marjam, boodschapper van Allah. – Maar niet hebben zij hem gedood en niet hebben zij hem gekruisigd, doch voor hen werd een schijnbeeld van hem gemaakt. En zij die daarna van mening verschillen, zijn waarlijk in twijfel over hem. Zij hebben

daaromtrent geen wetenschap anders dan het navolgen van de blote mening. En niet hebben zij hem gedood in zekerheid. Nee, Allah heeft hem tot zich verhoogd.” (Soera 4:157,158).

Hier wordt niet getwijfeld aan de opzet van de Joden om Jezus te doden. Integendeel, die opzet is volstrekt duidelijk, zegt de Koran. *Maar het is hun niet gelukt!* De Joden hebben gedacht dat ze Hem te pakken hadden, maar daarin hebben ze zich danig vergist. Hij is niet aan het kruis gestorven, want er is iets opmerkelijks gebeurd: 'een schijnbeeld' is van hem gemaakt. Wat zit daar nu achter? Over de betekenis van de tekst is heel wat te doen geweest, begrijpelijk gezien het belang ervan voor de ontmoeting van Christenen en Moslims. Wat zegt de Koran dan over het lijden en de dood van Christus?

Het 'Evangelie van Barnabas'

De algemene moslim-uitleg zegt dat Isa, Jezus, zich bewust was dat de Joden het op hem gemunt hadden. Hij wist dat en heeft zich op tijd uit de voeten gemaakt. Om te verhinderen dat dat zou worden opgemerkt heeft Allah een ander in zijn plaats laten kruisigen! Op dat punt geeft de Koran niet een eenduidig antwoord; er is in de moslimse traditie dan ook redelijk wat over gespeculeerd. Vaak zegt men binnen de Islam dat Judas of Simon van Cyrene gekruisigd is. In een volstrekt apocrief en onbetrouwbaar boek, *Het Evangelie van Barnabas*, dat helaas bij moslims hoog in aanzien staat vanwege zijn inhoud, staat het als volgt: „Toen de soldaten samen met Judas de plaats naderden waar Jezus was, hoorde Jezus het naderen van veel mensen, waardoor hij zich uit angst in het huis terugtrok. En de elf discipelen sliepen. En God, die zag dat zijn dienaar in gevaar was, beval Gabriël, Rafael en Uriël, zijn dienaren, om Jezus weg te halen... Waarop de wonderbaarlijke God wonderbaarlijk handelde, zodat Judas van spraak en uiterlijk veranderde; hij werd gelijk Jezus en wij geloofden dat hij Jezus was.... dus trad het soldatenvolk naar binnen en grepen Judas, want hij was in alle opzichten gelijk Jezus.” De discipelen sliepen; die kunnen we niet als getuigen horen. Zij zullen vast te goeder trouw geweest zijn, toen zij zeiden dat Jezus echt gearresteerd, veroordeeld en gedood werd, maar zij vergisten zich! Allah greep in. Hij gaf een wonder en dat hield in dat Jezus *niet* gekruisigd werd... Nu is Barnabas' 'evangelie' voor moslims niet canoniek, maar het is voor hen wel in zekere mate gezaghebbend. Voor hen geldt dit als echt betrouwbaar evangelie, door de Christelijke Kerk onderdrukt, omdat het aan de latere theologie van de kerk niet zou hebben beantwoord. Van hun kant stellen geleerden dat dit 'evangelie' op zijn vroegst uit de 16e eeuw kan stammen! Het is een patent vervalst boek!

ere mate gezaghebbend. Voor hen geldt dit als echt betrouwbaar evangelie, door de Christelijke Kerk onderdrukt, omdat het aan de latere theologie van de kerk niet zou hebben beantwoord. Van hun kant stellen geleerden dat dit 'evangelie' op zijn vroegst uit de 16e eeuw kan stammen! Het is een patent vervalst boek!

Een misverstand

In een andere versie, van een zekere dr. Ahmat Shafaat, die een geleerde was met betrekking tot het Nieuwe Testament, is het als volgt gegaan. In diens *Gospel according to Islam* (1979) wordt Jezus gevangen genomen en geranseld; dan laat Pilatus een gevangene vrij om bij de mensen in de gunst te komen. „En hij koos Jezus Barabbas (Jezus, de zoon van een rabbijn), een opmerkelijke gevangene die een opstand had veroorzaakt. En Pilatus stuurde een bevel dat Jezus Barabbas vrijgelaten zou worden. Maar de officieren die het bevel hadden ontvangen, maakten een fout, lieten Jezus van Nazareth los en kruisigden Jezus Barabbas.”

Diezelfde dag reist Jezus dan via Emmaüs naar Galilea, waarbij hij twee leerlingen zegt: „Zie, Jezus van Nazareth is noch gekruisigd noch dood, maar hij leeft.” Een paar dagen later werd Jezus ernstig ziek en kon niet verder reizen... Zijn toestand verergerde en na een paar dagen nam God hem tot zich. „En heil over Jezus op de dag dat hij geboren werd en de dag dat hij weer tot leven opgewekt wordt.”

Dogmatische lijnen

Daar komt een aantal thema's bij elkaar. Er is de eerlijke en integere bereidheid om van Jezus weet te hebben, *mits* Hij maar niet de Zoon van God is en mits hij maar niet echt gestorven en echt opgestaan is! Dat is een theologisch uitgangspunt. Er is een tweede reden waarom men dit zo zegt en zo gelooft. Zo zeggen de kanttekeningen van Yusuf Ali bij de Koran dit: „Het einde van Jezus' leven op aarde is evenzeer in mysterie gehuld als zijn geboorte, en het grootste deel van zijn aardse leven, met uitzondering van de drie voornaamste jaren van zijn bediening. De Orthodoxe Christelijke kerken maken een kerngegeven van hun leer dat zijn leven aan het kruis werd genomen, dat hij stierf en begraven werd, en dat Hij op de derde dag lichamelijk opstond, met zijn wonden nog intact, en dat hij rondwandelde en met zijn leerlingen gesprekken voerde en later

lichamelijk ten hemel opgenomen werd. Dat is nodig vanwege hun theologische leer van een bloedoffer en hun leer van plaatsvervangende verzoening van zonden, die door de Islam verworpen wordt." (p. 230) En dan verwijst hij expliciet naar allerlei ketterse en gnostieke sekten uit de eerste eeuwen! De Doceten, die Christus' echte mensheid, waarachtig lijden en ware opstanding ontkenen, worden hier met ere vermeld...

Wat overigens wat onduidelijk blijft hoe 't dan wel is gegaan!

Yusuf Ali meldt dat er „één school is die meent dat hij nooit de dood gesmaakt heeft en nog steeds in het lichaam in de hemel leeft. Een andere school denkt dat hij stierf, maar niet op het moment dat de Joden dat wilden; hij stierf op een ander moment en werd door God opgenomen, d.w.z. verhoogd."

Er is nog een derde reden die voor Moslims vaak zou meespelen en dat is de gedachte dat Allah zoiets nooit zou toelaten. De mensen moeten allen sterven; God zou nooit zijn gunstgenoten prijsgeven aan het verderf. Zoiets zou God niet doen! En men denkt aan Mohammed die het lange tijd heel moeilijk had. Allah redde hem echter uit alle nood en het kwam allemaal nog goed. Zo doet God immers altijd. Hij is de Machthebber, de absoluut soevereine Vorst die alles regelt overeenkomstig zijn wil.

Waar en niet waar!

Dat zegt de Islam en wij zouden daar een heel eind in kunnen meegaan, als we alleen bepaalde teksten in het Oude Testament lezen. „Hij zal zijn gunstgenoten niet prijsgeven aan het verderf", zo staat het te lezen. „Hij zal engelen aangaande u gebieden zodat gij uw voet niet aan een steen stoot." Die tekst wordt door de Verzoeker in de woestijn zelfs tegen Jezus gebruikt. Dat maakt tegelijk heel erg wantrouwend! Wat was bij de Boze nu eigenlijk het doel? Jezus mocht best de Zoon van God zijn, als Hij alleen maar *niet* zijn vader trouw zou blijven! Hij was

natuurlijk de Zoon en het was prima, als ze eens om de tafel zouden gaan zitten en kijken of het conflict tussen hemel en hel niet was op te lossen. Een keer een kniebuiging en de zaak was rond! Dat zegt hij zelf. 'Aanbidt mij' en je krijgt al de rijken van de wereld en hun heerlijkheid. De Satan is echter sterk tegen de Menswording, omdat Jezus niet de Verzoener tussen God en mens mag worden! Hij mag van alles doen, misschien zelfs mensen genezen en doden opwekken. De Grote Bruggenbouwer tussen hemel en aarde mag Hij echter niet zijn. Hij hoort niet te sterven aan een kruis. Hij mag niet het soort Lam worden dat de zonden der wereld wegneemt. Niet het type naar Wie in alle bloedige dierenoffers verwezen wordt, het volkomen trouwe offerlam. Geen echte zoon van God en nog minder een Hemelse Hogepriester, die het voorhangsel opent en ons gelegenheid geeft met vrijmoedigheid de weg tot God te gaan. Geen persoon die de poort van de hemel opent.

Toeval?

Wat mij zelf steeds meer fascineert is de geschiedenis van de ideeën. Nauwelijks is de Heer echt ter dood gebracht, verraden en vermoord, nauwelijks is Hij weer uit de doden opgestaan, of de Boodschap van zijn dood en opstanding, van zijn offer, moet overal worden geprekeerd. Nauwelijks zijn de Evangelien aan het perkament toevertrouwd of er worden andere, apocriefe, werken geschreven, die men ook 'evangelien' noemt. De boodschap van het heil van Jezus wordt, als het even kan, gesmoord door een grote berg van andere 'evangelien' die van Jezus' leven alles aanvaarden behalve het belangrijkste! Alles behalve goddelijk zoonschap. Alle wonderen, maar niet het wonder van zijn leven dat uitgelopen werd aan een kruis. Alles wordt aanvaard, maar niet een echte kruisdood en een echte opstanding en een echte hemelvaart... En dan is de vraag: wat blijft er dan nog over? Het antwoord: een mense-

lijke profeet van de Islam die je grote eer betuigt, die bij het Laatste Oordeel een belangrijke rol zal spelen, een zeer gehoorzame profeet. Maar niet de Jezus die ons de weg tot God opent. Toeval?

Waarom vinden we datzelfde gegeven, dat positief praten over Jezus met voorbijgaan aan zijn dood en opstanding en alles wat dat inhoudt, aan bij Moslims maar ook bij Hindoes, bij Antroposofen en bij allerhande lieden met occulte opvattingen? Het antwoord is kennelijk: Omdat dat het hart is van het Evangelie. „Al zou ik, of een engel uit de hemel, een ander boodschap brengen dan ik u heb verkondigd, die zij vervloekt", zegt Paulus in Galaten 1 vers 8. Hij gaat er kennelijk van uit dat enige engel het de moeite waard zou kunnen vinden om dat te doen! En dat klopt. In de traditie van de Islam is het een engel, die Gabriël heet, die Mohammed een andere boodschap brengt dan het Evangelie doet. Allerhande 'Lichtwezens' brengen mensen tegenwoordig boodschappen die de boodschap van reïncarnatie verkondigen. Inderdaad, Paulus, er zijn engelenmachten die de boodschap van het Evangelie willen verstoren. Die tegenover het Evangelie van genade alleen weer een bepaald systeem van goede werken, van wetsbetrachting, van sjari'a, willen zetten. En Paulus waarschuwt ertegen. Rond het begin van deze eeuw was er een Nederlands Hervormde dominee die geboeid raakte door Spiritisme, tot een gegeven moment. Hij schrok wat er door de geesten gemeld werd en brak ermee met de woorden: „Hier raak ik mijn Zaligmaker kwijt!" Dat is nu precies waar het om gaat. In al die geloofssystemen is er één constante: Hier raken wij onze Zaligmaker kwijt. In het Evangelie van Jezus Christus wordt ons echter de Zaligmaker getoond, in volle heerlijkheid.

P.S. Door ziekte en een hele serie merkwaardige moeiten met mijn computer is het niet gelukt dit verhaal in het vorige nummer van Opbouw te krijgen.

Pastorale notitie

W.J. v.d. Linde, Ede

Gebed

Ze lag al meer dan een week in het ziekenhuis. Pijn in de borst. Moeilijk kunnen ademen. Maar het ergste was wel dat niemand haar kon verstaan en zij verstond ook niemand. Ze was

ruim een jaar geleden uit Sri Lanka vertrokken. En nu was ze te oud om nog een taal te leren. Thuis – bij haar zoon, schoondochter en kleinkinderen – had ze haar eigen vertrouwde plek; haar bed in de huiskamer. Maar nu lag ze in een vreemd bed, op een zaal met vijf andere vrouwen. Geen woord, dat haar met hen verbond. Ik heb haar een paar keer opgezocht en met haar 'gepraat' met drie gebaren: De hand omhoog – naar God. De hand naar het hart – geloof in Hem. De handen gevouwen – bidden tot Hem. Eén woord begreep ze, een naam: Jezus Christus. Deze naam hoorde ze elke dag, toen ze nog in het huis van haar zoon was en uit de bijbel gelezen werd. Hij was in Sri Lanka christen geworden en vanwege grote moeilijkheden met de Tamil Tjagers is hij het land ontvlucht onder de naam Daniël en kwam in Nederland aan.

Daniël, een naam die hem lief geworden is. Zoals de Here God Daniël in Babel door alle gevaren heen geholpen heeft, zo heeft deze Daniël dat ook beleefd. Na een poos is zijn gezin overgekomen. Met zijn moeder. Allen Hindoes. Maar Daniël heeft gebeden, dat ze Jezus Christus mochten leren kennen. Zo gebeurde het. Eerst zijn kinderen. Toen zijn vrouw. En wat hebben ze een prachtig getuigenis gegeven bij hun belijdenis en doop. Wat een blijde gezichten, nog druipend van het water! En oma? Zij leeft in de invloedssfeer van het christelijk gezin. 'Geheilgd in haar zoon' (naar 1 Cor. 7:14). Hij bidt voor haar gezondheid. Hij bidt vooral, dat zijn moeder de Verlosser kent. Oma is weer thuis. Op haar vertrouwde plekje in de huiskamer, waar ze weer verstaan wordt. De plek, waar ze aan God wordt opgedragen. Elke dag.

J.M. Mudde, Enschede

De samenleving verandert. En de kerk? (4, slot)¹

Wie kennis vermeerdert, vermeerdert smart, zei de Prediker al. Onze sterk door technische kennis gestempelde samenleving is een schrijnende onderschrijving van zijn gelijk. De smart van kennisvermeerdering ervaren we ook wel bij het lezen van de Bijbel. Gelden komen moeilijkheden op ons bordje, die vergelijkbaar zijn met het vraagstuk waarvoor de kerk stond nadat eerst Copernicus (1473-1543) en later Galileo Galilei (1564-1642) aantoonde, dat de aarde niet stilstond. Een crisis in het Schriftverstaan was het gevolg.

8. Iedere eeuw kent haar 'Copernicaanse wendingen'. Daarop moeten we niet reaktionair reageren, maar de tijd nemen om, zorgvuldig luisterend naar de Heilige Schriften, te verwerken wat op ons afkomt.

Eeuwenlang waren kerk en wetenschap uitgegaan van Aristoteles' stelling, dat de aarde het vaste middelpunt, het centrum van het heelal was. Alle hemellichamen draaiden om de aarde, de aarde zelf bewoog niet, zo stond vast. Deze stelling leek ook geheel in overeenstemming met de Schrift: „Hij heeft de aarde op haar grondslagen gevestigd, zodat zij nimmer meer wankelt”. (Ps. 104:5) en „Zon sta stil...” (Joz. 10:12 vv., verg. Ps. 19:6 en Pred. 1:4,5). Toen een Copernicus, Galilei en Kepler dit axioma aanvochten en – op grond van met nieuwe technieken verkregen gegevens – beweerden dat de aarde zich wentelt om haar as en draait om de zon, was de hele wereld in rep en roer. De kerk reageerde zeer reaktionair. In 1633 moest Galilei zijn dwaling afzweren en tot 1822 bleven boeken die de aswenteling van de aarde leerden op de index staan. Uiteindelijk ontkwam de Kerk er niet aan om onder druk van de feiten het met Goddelijk gezag beklede standpunt te herzien.

Hermeneutisch vraagstuk

Een terugblik op deze buitengewoon boeiende episode uit de geschiedenis is steeds weer leerzaam. De kerk stond indertijd voor wat wij tegenwoordig zouden noemen 'een hermeneutische vraag'. Aan de andere kant was daar het met Schriftgezag gedekte wereldbeeld. Aan de andere kant waren daar de gegevens die sterrenkundigen aandroegen. Die twee waren niet met elkaar te rijmen, sterker, die twee leken dusdanig strijdig met elkaar dat het buigen werd of barsten. Een crisis was het gevolg, een crisis uiteindelijk ook in het verstaan van de Schriften. Immer, het ging maar niet om de vraag of een bepaalde bijbeltekst wel juist geëxegeseerd was, maar om het karakter van de Bijbel

zelf. Het totale begrip dat tot op dat moment aangaande de Schrift was opgebouwd stond ter discussie: Hoe moet het Woord van God gelezen worden, wat is de taal van de Schrift? Het heeft eeuwen geduurd voordat de kerk accepteren kon, dat een bijbels wereldbeeld en een astronomisch wereldbeeld twee grootheden van verschillende orde zijn, die niet verward mogen worden en elk hun eigen betekenis hebben.

Een vergelijkbare crisis ontstond t.g.v. de evolutietheorie van Darwin (1809-1882), zij het met dit verschil, dat het wetenschappelijke klimaat eind 19e eeuw kerkvijandig was. Het patroon echter bleef gelijk: grote opschudding, duizenden boekwerken, verhandelingen, brochures, scherpe veroordelingen en innige steunbetuigingen. Maar – onontkoombaar – ook een hernieuwd lezen van de Schriften, een diepgaand exegetische en hermeneutische bezinning: Hoe leest gij? Nog steeds is die bezinning volop gaande² en het ziet er niet naar uit, dat ze spoedig ten einde is gebracht. Staan de aswenteling van de aarde en haar jaarlijkse omwenteling rond de zon al geruime tijd niet meer ter discussie, de evolutietheorie is nog steeds uiterst diskutabel. Heel recent toonde Prof. Dr. A. van den Beukel – geen creationist – aan, dat de evolutietheorie een bierglas op een heel dun voetje is...³

Puzzelen

Eeuw in eeuw uit hebben we met nieuwe Copernicaanse wendingen en, in het spoor daarvan, met hermeneutische vraagstukken klaar te komen. Immers, steeds weer worden nieuwe facetten van het bestaan ontdekt, wordt aan bestaande kennis nieuwe kennis toegevoegd en steeds weer moet bestaande kennis in rapport worden gebracht met de nieuwe. Wat me een beetje geruststelt, is, dat dit proces in feite al begonnen is in de Hof van Eden en dus behoort tot de bestemming van de mens. In Gen. 2:19 staat geschreven: En de HERE God formeerde uit de aardbodem al het gedierte des velds en al het gevogelte des hemels. Ook bracht Hij het tot de mens, om te zien hoe deze het noemen zou; en zoals de mens elk levend wezen noemen zou, zo zou het heten. Naamgeving is in de Bijbel uiting van heerschappij en zeggenschap (verg. 2 Kron. 36:4). In het mogen namen geven aan de dieren klinkt daarom koninklijke heerschappij over de schepping door. Maar wat een zware taak is het om namen te geven! Dat vraagt kennis, onderscheidingsvermogen, creativiteit. Namen geven is zowel een

kunde als een kunst. Het houdt ook nooit op: steeds weer wordt aan bestaande kennis nieuwe kennis toegevoegd en moet bestaande kennis in rapport worden gebracht met de nieuwe. Kennisvermeerdering is als één grote, levende puzzel, die steeds opnieuw uit elkaar gehaald en in elkaar gelegd moet worden, hij komt nooit af en het blijft altijd stukwerk. Kennisvermeerdering is daarom óók vaak een kwestie van tasten en mistasten.

Moeilijk

Dit alles geldt ook voor het lezen en verstaan van de Bijbel. Nieuwe kennis op het gebied van de semitische talen, de handschriften van de Bijbel, de geschiedenis van het Oude Oosten, de bewegingen van de hemellichamen, de wording van het leven op aarde enz. kunnen van invloed zijn en zijn ook van invloed op de manier waarop de Bijbel gelezen wordt. Dit kunnen moeilijke momenten zijn in het bestaan van de kerk en de christen. Jarenlang heb je de Bijbel op een bepaalde manier begrepen en verstaan, heb je je een bepaalde leeswijze van de Schrift eigen gemaakt – 'Zo spreekt de HERE...' – en dan kom je tot de onontkoombare konklusie, dat ze zo toch niet verstaan kan worden. De werkelijkheid, de 'feiten', je beleving vertellen je dat het zo niet langer kan, niet langer hoeft. Dat is moeilijk. Juist omdat de Bijbel *Heilige Schrift* is, *Gods Woord*. Je ziel en zaligheid hangen van dat Woord af! En toch ontom je er niet aan je manier van lezen en de aard van het bijbelse spreken hernieuwd onder de loupe te nemen. In het vertrouwen dat het Woord van God zo sterk is en levend, dat ook deze crisis in het Schriftverstaan wel overwonnen zal worden.

Man en vrouw

Op één aktueel vraagstuk wil ik in dit artikel iets dieper ingaan en wel dat van de verhouding tussen man en vrouw. Ook daarin heeft zich de afgelopen eeuw een Copernicaanse wending voltrokken. We staan voor het feit, dat de verhouding tussen man en vrouw in verschillende opzichten anders gezien en beleefd wordt als vroeger. Voorzover we dat nu kunnen overzien, is deze verandering structureel (zij het niet zo definitief als de teloorgang van het Ptolemaïsche wereldbeeld!). Ze werkt ook door in de kerk en hoe meer een kerkverband opgenomen is in de samenleving, hoe eerder dit gevoeld wordt. Eerst speelde het daarom in de grote kerken, vervolgens bij ons en veel Chr. Geref. Kerken. In de Geref. Kerk Vrijg. begint het te

spelen – laatstgehouden synode kregen vrouwen actief kiesrecht en onvermijdelijk krijgen ook de reformati-sche kerken ermee te maken. Wat is er aan de hand? In mijn eerste artikel uit deze reeks schreef ik, dat de ouders van mijn catechisanten heel moeilijk kunnen aangeven waarin het hoofd zijn van de man tot uiting komt. Het funktioneert niet in hun relatie. En dat terwijl het in het Oude en Nieuwe Testament zo heel duidelijk wel funktioneert! Tot het abc van de man-vrouw verhouding in het Nieuwe Testament, behoort toch ook dat de vrouw aan de man onderdanig is en dient te zijn.

Dit is een van de implicaties van het hoofd zijn van de man. Hoe je het ook wendt of keert, dit accent leggen wij niet meer. De omgang tussen man en vrouw in 'onze' huwelijken is zo gelijkwaardig, dat vrouwen er niet aan denken hun man 'heer' te noemen (1 Pet. 3:6) en mannen zich geen raad zouden weten als dat wel gebeurde. Uit vele 'details' blijkt ook in het kerkelijke leven, dat wij met de samenleving mee-geëmancipeerd zijn. Zowel de mannen- als de vrouwenrol hebben aan erosie blootgestaan, ook in de gemeente van Christus! Wij vinden het vanzelfsprekend en rechtvaardig, dat vrouwen spreek- en stemrecht hebben op officiële, besluitvormende gemeentevergaderingen, ofwel, dat zij spreken in de poort. Idem, dat meisjes gelijke mogelijkheden en rechten hebben waar het het ontvangen van onderwijs betreft. Idem, dat de prediking van het Woord zich richt, niet alleen tot de 'broeders', maar tot de broeders en de zusters.

Er is een kloof ontstaan tussen de wijze waarop de Heilige Schrift over de verhouding tussen man en vrouw spreekt en de wijze waarop wij die in onze samenleving beleven. De Bijbel geeft regels voor de omgang tussen man en vrouw, die wij gewoon niet meer aanvoelen! En nu het punt: degenen die dit niet aanvoelen zijn geen mensen die zonder God of gebod willen leven, maar wedergeboren christenen, zoals dat heet, christenen die werkelijk geknield hebben aan de voet van het kruis, een persoonlijke keus hebben gemaakt, maar desondanks het accent dat de Bijbel legt op het hoofd zijn van de man en de onderdanigheid van de vrouw niet aanvoelen. Niet uit onwil, maar uit onvermogen. We staan – net als in de 17e eeuw en in de 19e eeuw – voor een hermeneutisch vraagstuk, d.w.z. een vraagstuk waarbij feitelijk veranderde omstandigheden een crisis van het Schriftverstaan tot gevolg hebben.

Vrouw in diakenambt

Het is bij deze stand van zaken geen wonder, dat de besluitvorming omtrent de vrouw in het diakenambt zo traag verloopt. Soms wordt daar wel wat op gemopperd, maar ik heb daar geen enkel probleem mee, vind het ook een slechte zaak, dat sommige gemeenten het geduld om op anderen te wachten

niet kunnen opbrengen. Voordat je een bijbels verantwoorde reactie op deze Copernicaanse wending hebt gevonden, moet een groot deel van de puzzel uit elkaar en weer opnieuw gelegd worden. Dat vraagt veel tijd en die tijd moeten we elkaar gunnen.

En naar mijn inschatting staan we eigenlijk nog maar aan het begin van de bezinning. Tot op dit moment is de hele bezinning vrijwel uitsluitend op exegetische wijze gevoerd. Binnen de rapporten die tot nu toe verschenen zijn heeft men zich alleen beziggehouden met de Schriftgegevens die in directe zin spreken over de verhouding tussen man en vrouw. Door hier en daar een andere wijze van lezen voor te stellen heeft men getracht de kwestie van de vrouw in het diakenambt tot een verantwoorde oplossing te brengen. De eigenlijke vraag, de hermeneutische, is tot nu toe ontweken: hoe moeten we de t.o.v. de Heilige Schrift zelf veranderde *beleving* – met alle konsekwenties van dien – van de verhouding tussen man en vrouw beoordelen? Willen we er werkelijk 'uit' komen dan is een grondige door-denking van dit vraagstuk onvermijdelijk. En aangezien dit tot op heden niet gebeurd is, vrees ik, dat er na de Landelijke Vergadering van D.V. 20 mei a.s. nog bergen werk verzet zullen moeten worden...

9. *Zolang we één zijn in de constanten, kunnen we verschillen in de variabelen. Ons geduld en onderscheidingsvermogen zullen bij tijd en wijle dan wel ten eerste op de proef gesteld worden.*⁴

En dan nu weer rap terug naar de kern van deze artikelenseie: het met kracht blijven prediken van het eeuwige evangelie, de grote constante in de kerk van alle plaatsen en alle eeuwen. Kwesties als de verhouding tussen man en vrouw, het ontstaan van de aarde, de wording van het leven en vele, vele andere kwesties die het verstaan van de Schrift raken, zijn net stofzuigers: ze zuigen ontzettend veel aandacht op. Ik wil ze ook niet onderschatten, omdat het verstaan van de Schrift en de aard van het Schriftgezag – niet het Schriftgezag als zodanig – ermee gemoeid zijn. Daarom dienen we grote zorg te besteden aan de omgang met deze kwesties. En toch moeten we ze ook niet overschatten: ze raken slechts de oppervlakte van de Schrift en het menselijk bestaan. De Heilige Schrift verandert er wezenlijk niet door en ook de mens blijft wie hij was. Een vraag: zouden de grote, grote woorden van de Heilige Schrift, 'zonde' en 'genade', 'liefde' en 'recht', 'oetmoed' en 'geduld' – dat zijn toch de woorden waarvan onze ziel en zaligheid afhangen -, ook maar iets aan zeggingskracht inboeten als de vrouw niet in het (diaken)ambt komt, of wel? Wie één zijn in het verstaan van deze woorden zijn één in Christus en kunnen veel geduld voor elkaar op-

brengen. En van wie één zijn in deze woorden geldt!

10. *Vreemdelingschap behoort tot de kerk van alle plaatsen en alle eeuwen.*

Markus 8:34-38: En Hij riep de schare, met zijn discipelen, tot Zich en zei tot hen:

Indien iemand achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf en neme zijn kruis op en volg Mij. Want ieder die zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen; maar ieder, die zijn leven verliezen zal om Mijntwil en om des evangelies wil, die zal het behouden. Want wat baadt het een mens de gehele wereld te winnen en schade te lijden aan zijn ziel? Want wat zou een mens kunnen geven in ruil voor zijn leven? Want wie zich voor Mij en mijn woorden schaamt in dit overspelig en zondig geslacht, de Zoon des mensen zal zich ook voor hem schamen, wanneer Hij komt in de heerlijkheid zijns Vaders, met de heilige engelen.

Noten

1 Zowel dit als het vorige artikel zijn sterk uitgewerkte versies van de lezing die ik hield op de Ned. Geref. Studentenconferentie.

2 Voor wat betreft een kring: zoals bekend heeft drs. H. de Jong geregeld bijdragen geleverd aan deze bezinning. Zie o.a. in *Begeleidend schrijven, 25 Jaar Theologische Studie Begeleiding*, red. J. Bouma e.a., Amsterdam 1994, de lezing 'Hermeneutiek', pg. 18-28. Vermeldenswaard is ook de recente artikelenreeks van Dr. A. van der Dussen, *Opbouw* 38e jaargang nrs. 24-26, december 1994.

3 Zie Beukel, Prof. A. van den, *Met andere ogen, over wetenschap en het zoeken naar zin*, Baarn 1994, pg. 84-130. Hoewel hij geen creationist is, bestrijdt Prof. van den Beukel heel overtuigend de 'wetenschappelijke' pre-tentie, als zou 'de' evolutietheorie een uit-gemaakte zaak zijn.

4 Voor een bredere uitwerking van wat ik met deze stelling bedoel: zie mijn artikel 'Onderscheiden waarop het aankomt', *Opbouw*, 39e jrg., no. 2.

P.J. van Kampen, Ede

... Hoe de oorlog is verdwenen...

2. Werken in het verzet

„We woonden in Harkstede, bij Groningen, toen de oorlog begon. Mijn vader was 'het hoofd ener bijzondere lagere school'. Mijn oudere broers studeerden theologie in Kampen. We behoorden bij de school van het Reveil in de Gereformeerde Kerken; voor ons waren grote namen Schilder, die al heel gauw in de gaten had hoe het met het Nationaal Socialisme gesteld was, en Janse van Biggekerke, die al in 1934 een brochure geschreven heeft tegen de NSB. We hadden veel kennissen in Kampen; mijn broers kenden weer dominees in Ostfriesland. Ook waren we bevriend met mensen als Holwerda en Veenhof en als gezin kenden we vooral ook Frits Slomp goed; die zou later als 'Frits de Zwerver' een prominente rol spelen in het Gereformeerde verzet. (Mijn vader zat in het onderwijs en had een keer op verzoek van een van de meesters Frits Slomp een pak slaag gegeven! Dat heeft een hechte band gelegd tussen onze families! Als later een van mijn broers in Kampen ging studeren, kregen we bij het ontgroenen in Kampen van hem 'een ritueel pak slaag'. Dat ging allemaal in goede harmonie. Ook later verbleef hij wel op zijn zwerftochten bij een oudere broer die in de buurt van Zwolle woonde.)

Toen de oorlog begon, zei onze plaatselijke predikant meteen: „Nu gaan de Joden eraan!” Dat was het eerste dat ik over de oorlog hoorde, op de morgen van de inval. We waren over zo'n opmerking niet verbaasd, want we waren wat dat betreft wel op scherp gezet. Ik herinner me dat mijn broers ook Rosenbergs *Der Mythos des zwanzigsten Jahrhunderts* hadden, het ideologisch handboek van de Nationaal Socialisten; we waren meer dan gemiddeld in onze argwaan t.a.v. de Duitse bezetter.”

Aan het woord is drs. Gijs Roukema, emeritus predikant van onze kerken en woonachtig in Ede. Hij is in de oorlog in het verzet actief geweest, als (zoals hij het zelf noemt) 'sjouwer' bij de LO-KP. Reden om hem thuis op te zoeken en dit gesprek over de oorlogsjaren op te tekenen.

Hoe waren uw ervaringen in Kampen?

Een jaar na het begin van de oorlog gingen we naar Kampen. Als schoolhoofd kon mijn vader buiten inmenging van de Duitsers worden opgevolgd. Hij ging al gauw met pensioen. Zo belandde ik op het Kamper Gereformeerd Gymnasium. Daar is me altijd bijgebleven een indrukwekkend gebeuren dat schril afsteekt tegen wat elders gebeurd is. Zo was er een Joods meisje dat eindexamen deed en bij de diploma-uitreiking aan haar docenten de vraag stelde: „Wat moet ik nu gaan doen?” Ze had een oproep gehad zich te melden. Pro-

fessor Presser, die in zijn werk over de Jodenvervolgung dat verhaal vertelt, meldt dat de docenten aan de andere kant van de tafel met gebogen hoofd zaten en op die vraag geen antwoord hadden... Ontstellend!

Dat staat in contrast met die unieke geschiedenis die ik zelf heb meegeemaakt. Ik deed examen en stond ook voor zo'n tafel. De rector, dr. Roelof van Dam, sprak ons toe. Hij was natuurlijk geflankeerd door rijksgecommitteerden, van wie je nooit kon weten hoe die politiek stonden. Hij zei bij die gelegenheid tegen ons: „Jongelui, jullie weten dat we betrokken zijn bij een totalitaire oorlog. Ik wens na de oorlog niet te horen dat jullie daarbij achteraan gestaan hebben!” Zo simpel was dat. Geen woord te veel. Als wij in ons wereldje de kans kregen om in het verzet te gaan, beschouwden we dat als een voorrecht... In onze wereld was er een grote antichristelijke dreiging uit het Oosten en die moest bestreden worden. Zo zagen we dat. Het Reveil in de kerk zat buiten het establishment en dat was ook een gunstige positie. Mijn moeder was een aartsvijandin van H.H. Kuiper, Abraham Kuypers zoon en een 'machthebber'; die had ze wel ontmoet bij hen op de boerderij. Die was niet goed, vond ze. We stonden dus ook argwanend tegenover het Gereformeerde establishment. Die reageerde soms zo gemakkelijk op de Duitse inval en wat er daar allemaal verkeerd in was. Wij waren daar niet gevoelig voor. Zo zat mijn wereld in elkaar.

Hoe raakte u betrokken bij het werk van de LO-KP?

Betrokkenheid bij het verzet lag in Kampen nogal voor de hand. De genoemde dr. Roelof Dam heeft veel aan de organisatie ervan bijgedragen. Douwe Buwalda, die in Kampen docent was, heeft veel gedaan aan de organisatie van het verzet in Friesland. Wij waren bevriend met Slomp; een van m'n oudere broers was een van de 'founding fathers' van de LO en de LKP; hij hield zich o.a. bezig met de verspreiding van bonkaarten. Er waren wel andere mensen in Kampen die in 't verzet bekend geworden zijn. In Gereformeerde verzetskringen werd veel bepaald door het hebben van de juiste kontakten. Er was een zeer grote beweging in de Gereformeerde wereld tegen het Nationaal Socialisme. Je deed dus wat je hand vond om te doen. Ik ben er ook zelf zo in terecht gekomen.

Ik begrijp dat de LO vooral is opgericht om mensen te helpen onderduiken, die niet in Duitsland wilden gaan werken. Is dat een goede omschrijving? Heeft het Gereformeerde ondergrondse werk vooral gelegen op het weigeren van steun aan de Duitse oorlogsindustrie?

Ja. We hebben naar mijn schatting zo'n half miljoen mensen uit Duitsland gehouden. Er zijn ook ongeveer een half miljoen mensen wel gegaan. Dat zijn vuistregels, wat hogere getallen dan algemeen gebruikelijk is, overigens. We hadden bij de LO, waar ik werkte, het gevoel dat er op de distributiekantoren net zoveel bonkaarten 'geritseld' werden als er moesten worden gestolen. Je snapt, als mensen onderdoken, moesten ze bonkaarten hebben om te kunnen overleven. Omdat die natuurlijk niet aan hen op hun officiële adres konden worden uitgereikt, moesten kaarten worden gestolen. Wij stalen ongeveer 300.000 kaarten, voor de onderduikers, maar ook voor b.v. Joden. Vooral met die taak, het redden van levens, waren Gereformeerden en Rooms-Katholieken bezig. Zoals Prof. Henk van Riessen, die in de LO-KP een prominente rol gespeeld heeft, wel heeft gezegd: „We waren vooral bezig met het tweede gebod, maar dat vloeide voort uit het eerste gebod”. Wij zagen een antichristelijke macht bezig. Voor jongeren lag het accent wel meer op het bestrijden van die macht, voor wat ouderen was het meer het gebod van de naastenliefde, het tweede gebod. Tante Riek, degene die aan de wieg van dit verzetswerk gestaan heeft, staat dan ook afgebeeld in haar woonplaats Winterswijk met een hert naast zich. Het ging immers om de bescherming van opgejaagde mensen.

Ik herinner me dat Tante Riek tegen Frits de Zwerver gezegd heeft: „Als jij nu omkomt in dit werk, maar zoveel jongens worden gered, is dat nou zo erg?” Is dat een beetje de sfeer waarin jullie opereerden? Was men zich de risico's bewust?

Ik denk dat men in het begin zich dat niet zo bewust was. Toch hoorden we al voor ik in Kampen kwam, dat mensen die verzet boden er het leven bij konden inschieten. Maar dat was een vanzelfsprekend iets. Zo'n opmerking als u citeert was een volstrekt natuurlijke opmerking. Dat had niets pathetisch. Als je dat nu als buitenstaander hoort, denk je 'Tjongejonge'. Mensen kunnen zich vandaag de dag het klimaat van toen ook erg moeilijk voorstellen. Om daarvan een voorbeeld te noemen, toen studenten de 'loyaliteitsverklaring' moesten ondertekenen, werden mijn ouders daarvan op de hoogte gehouden door Kampense kennissen. Op een gegeven ogenblik kwam men zeggen dat er ook risico was dat de ouders van jongelui die weigerden te tekenen zouden worden opgepakt. Die mensen stonden aan de deur, naar ik me herinner, en mijn moeder pakte meteen haar jas van de kapstok. Mijn moeder was bang, maar zou nimmer iets hebben gedaan

waardoor die jongens zouden tekenen! Dus ze ging onmiddellijk op pad. Dat was de manier waarop men reageerde.

Het werk begint dus met de gedachte: die mensen moeten niet naar Duitsland en vervolgens was er het besef: we moeten hen laten onderduiken en dan ook verzorgen! De knokploegsituatie vloeide dus vanzelfsprekend uit het eerste voort?

Ja. In het begin kregen we natuurlijk wel bonkaarten van boeren met grote gezinnen. Die hadden hun kaarten feitelijk niet nodig; ze konden zelf in hun onderhoud voorzien. Thee of suiker wilden ze misschien, maar de rest stonden ze af. Dat kwam wel voor. Globaal moest alles van andere kant komen. Zo ontstond er een hele organisatie. We kregen ervaring in het overvallen van distributiekantoren! Ik schat dat dat een paar honderd keer is gebeurd. Er is er maar één niet door ons gedaan – dat is min of meer per ongeluk door anderen gedaan, in Dinteloord. Merkwaardig is dat dat de enige overval is die ooit door Radio Oranje is gemeld. Die was onkundig van veel wat er in Nederland gebeurde.

De laatste serie kaarten die we kraakten kwam in augustus 1944, dat waren 300.000 kaarten. Daarna zijn de kaarten aangeleverd per district – die kreeg je alleen als je je vorige vel kon inleveren. Gelukkig hebben we er zoveel gekraakt dat we die niet meer hoefden te stelen... We konden er de hele oorlog mee uitzingen; dat was heel gemakkelijk. Het had gevolgen voor het distributiekantoor in Amsterdam. Daar had men teveel kaarten 'geritseld' en dat dreigde uit te komen. Toen hebben wij hun drieduizend kaarten gegeven om hun administratie weer in orde te brengen. Zo gingen er dus nota bene kaarten terug...

Ook mooi trouwens om te vertellen wat ons overkwam bij drukkerij Enschedé, waar de bankbiljetten gedrukt werden. Er is destijds een hele grote kraak geweest in Groningen, in het voorjaar van 1944. De buit: 31.000 kaarten. Van de maand juni hebben de Duitsers de hele oplage naar de firma Enschedé gestuurd, om die kaarten ook aan de achterkant te drukken. Dus tien miljoen kaarten werden ook aan de achterkant bedrukt. Op de een of andere manier hebben we dat gehoord; een van onze mensen is er toen heen geweest. Hij kwam bij de directeur en zei: „Meneer Enschedé, ik heb 51.000 kaarten van juli waar ik mee bezig ben. Zou het te regelen zijn dat ik dat matrijs ook krijg?” Waarop die meneer zei: „We hebben u al verwacht en ze staan al voor u klaar. We hebben ze maar meteen in duplo gemaakt!” Dat is een leuk voorbeeld van hulp die we kregen; we hadden zo’n 15.000 medewerkers; in elk gehucht van ons land hadden we wel een vertegenwoordiger zitten. Maar zelfs dan, zonder zulke steun als van Enschedé, kon je natuurlijk niets klaarmaken.

Wat was uw eigen rol in dit alles?

Ik maak veel onderscheid tussen de 'plakkers', 'sjouwers' en 'organiseerders'. Dat is overigens een eigen onder-

scheid. De 'plakkers' waren onze communistische vrienden die overal hun antifascistische kreten kalkten en plakten... De organiseerders waren mensen van de OD, de Orde Dienst; die moesten bij de bevrijding de zaak in de hand houden. Zij beschouwden zichzelf soms niet echt als verzetsmensen en moesten zich soms ook ver houden van onderduikers en Joden; zij moesten gespaard worden voor straks. Wel, daarnaast had je de 'sjouwers' die ervoor moesten zorgen dat we onze onderduikers kwijtraakten en onze bonkaarten op de plek van bestemming kwamen. Ik 'sjouwde' dus met de kaarten die gekraakt waren. Dat heb ik trouwens maar kort gedaan, want eigenlijk was het meer business van een oudere broer. Ik heb zelf een jaar lang boodschappen gedaan voor de plaatselijke leider in Kampen. Later ben ik ook bezig geweest met vervalsingswerk en na de Spoorstaking heb ik les gegeven in het omgaan met wapens. Ik had erbij gezeten hoe die wapens werden schoongemaakt; de meisjes hadden ze gehaald en ik zag hoe dat werkte. Toen werd ik geacht erin instructie te kunnen geven.

Ik had intussen kinderverlamming gehad; dat was aantoonbaar en ik had daarom alle mogelijkheden om niet naar Duitsland te hoeven. Ik was een jongen op de fiets, had een 'Ausweis' voor dit en een 'Ausweis' voor dat. Ik kon als 'sjouwer' en ook later als 'wapeninstructeur' ongehinderd overal komen.

Is het leven toen wel eens riskant geweest? Had u het leven erbij kunnen inschieten?

Ja, maar dat realiseerde ik me natuurlijk niet. We waren ook wat lakoniek, in die zin dat we er wat meer van wisten dan de anderen. Ik herinner me dat er alarm kwam – ik moest gauw weg, want m'n naam was genoemd bij de Sicherheits Dienst in Arnhem. Ik zei: „Maar onze naam wordt elke dag genoemd bij de SD; daar hoef ik niet voor op pad!” Mijn broers waren er bekend als de bonte hond. We waren er lakoniek onder. Je stond er dus niet bij stil. Aan de andere kant waren we ons bewust dat, als je gepakt werd, niemand kon garanderen dat je niet zou doorslaan. Ik heb een heilig ontzag voor mensen die bij verhooren niet hebben doorgeslagen. Dat kan ik me haast niet voorstellen! Als jou als koerier dus iets overkwam, door b.v. moeite tijdens het transport, was een hele ploeg mensen meteen op weg naar een andere basis, want 'het kind was zoek'. Dat je daar nu zelf zo gespannen onder was, kan ik niet zeggen, want ik heb de eigenschap dat ik wat secundair ben. Mijn broer vond wel dat ik na een paar weken op het CDK, 't Centraal Distributie Kantoor, veel ouder geworden was. Dat was mijn zwaarste functie in het verzet. Zelf vond ik dat zo niet. Natuurlijk kon er van alles gebeuren. Je zat een hele dag in de trein. Nu hadden we wel een sleutel van NS. Dus je ging naar de wc, draaide daar allemaal vakken los en stopte de kleine pakketten die we bij ons hadden daarin. Later was onze professionaliteit veel hoger ontwik-

keld. Je reisde met de zoon van de directeur van de Spoorwegen. Dan legden we de pakketten in de bagage-afdeling en wij zaten met ons tweeën in het bestuurdersappartement van de trein. Die jongen kon namelijk komen waar hij wou. Dus Herman legde me uit op welke knop je moest drukken, als je het tweede stel van de trein kwijt wilde raken. Dat waren allemaal leuke dingen, als je 19, 20 jaar oud bent!

Heeft het Christelijk geloof met dit alles te maken gehad, ook bij terugblik?

Mijn vriend v.d. Kamp heeft het zo beschreven, maar daar stond je in die tijd niet altijd zelf zo bij stil. We hebben grote risico's gelopen en het feit dat niemand van al die sjouwers gevallen is, is opmerkelijk! Op dat niveau van de organisatie is niemand omgekomen. Hij wijst erop dat dat een merkwaardige zaak is en schrijft dat toe aan het voortdurend gebed van ouders, familie en verloofdes van de betrokkenen. Dat deed je natuurlijk zelf ook wel. Ik herinner me wel dat we daar mee bezig waren. Toch vooral, we moesten aan de slag! Wij hadden veel meer een 'basisvertrouwen' in God, zoals een kind dat hebben kan. Wij zaten nu eenmaal in 'het Werk'. We hadden ook niet het gevoel dat we als we thuis zouden komen bij de Heer, Hij tot ons zou zeggen: „Zet u neder aan tafel en gebruik de maaltijd met Mij”, maar dat Hij zou zeggen: „Maak eerst de maaltijd voor Mij gereed en daarna, als Ik gegeten heb, mag u ook de maaltijd gebruiken”. Wij waren immers slechts onnutte dienstknechten, en hadden slechts gedaan wat we moesten doen. In die context moet je ons geloofsvertrouwen stellen. Mijn ouders hadden dat ook. Dan zie ik toch ook een verschil tussen mijn vader en mijn moeder. Dat zijn dingen die in je geloofsherinnering gegrift staan. Mijn moeder zei: „Het zal wel moeten” en mijn vader zei: „De Heer zij met u!” Dat klinkt wat formeel misschien. Het ging bij hem echter om wat er in de Schrift staat: „De zaak des konings heeft haast”. Als ik dat zeg en aan hem denk, word ik nog geëmotioneerd. Mijn moeder zei: „Het zal wel moeten” en huilde erbij. Mijn vader had het over de zaak des konings en kwam tot de uitspraak: „De Heer zij met u!”

Als u nu terugkijkt, zegt u dan: Het was toch een goede tijd?

Ja, we hebben ook ontzettend veel gelachen. Er zat ook iets in van „we zijn ze te vlug af”. Zeker toen we een hoge graad van perfectie hadden bereikt, beseften we dat we een half miljoen mensen uit Duitsland hielden. We ontmoetten ook mensen uit het verzet waarvan we ook in die tijd beseften dat dat mannen van aanzien waren. Daar waren kopstukken bij, soms schilderachtige en soms heel gewone mensen. Het was een voorrecht hen te mogen kennen. En daarnaast, ik kwam, bij Roomse mensen, mensen die ik helemaal niet kende; dat was soms heel bijzonder, ook om hun geloofsbeleving van nabij mee te maken.

M.R. van den Berg, Groningen

Vragen van toen – vragen van nu

2. Op zoek naar de zin van het leven (Pred. 3:1-14)

*„De mens – zowel de dwaze als de wijze mens – heeft het niet in zijn macht van het leven te maken wat hij wil.”
Wat je probeert op te bouwen, ploft in elkaar; waarvan je probeert los te komen, blijft als een loden gewicht aan je hangen. Aldus ds Van den Berg in het eerste van dit artikel. (red.)*

Waarom zou je je nog druk maken?

Zo werkt het ook in het groot. Met veel moeite bouwt men aan vrede en dan ineens kraakt de wereld in haar voegen van het oorlogsgeweld. Soms lijkt er geen vuiltje aan de economische hemel te zijn en dan ineens doet zich een crisis voor waar niemand op gerekend had, waardoor de hele economie instort. Zo onberekenbaar en ten diepste ook onbeheersbaar is het leven. En ook als zich in je leven niet van die scherpe caesuren hebben voorgedaan en het zonder al te grote schokken verlopen is, dan nog komt aan het eind de dood en moet je alles wat je hebt opgebouwd, achterlaten in de handen van iemand die er niet zelf krom voor gelegen heeft zoals jij. Tegenwoordig hoef je voor dat overdragen van wat je hebt opgebouwd, niet meer te wachten op de dood. Wat in de tijd van de Prediker nog niet mogelijk was, kan nu wel: mensen kunnen met de VUT, met pensioen, met emeritaat gaan en moeten dan al veel overdragen aan een ander. Soms is dat iemand die het beter doet dan jijzelf. Dat kan voor sommigen heel pijnlijk en moeilijk te verwerken zijn. In andere gevallen is het iemand die het slechter doet. Dan zie je wat je zelf hebt opgebouwd, afbrokkelen, verschrompelen en te gronde gaan. Dat kan je diep raken. En in alle gevallen is het iemand die het anders doet dan jij. Dat alleen al kan voldoende zijn om je erover op te winden of je er aan te ergeren. Want jouw methode en aanpak waren volgens jou natuurlijk veel beter. Er wordt heel wat uitgerukt wat aanvankelijk met veel zorg en liefde geplant was. Er wordt heel wat afgebroken wat met veel energie en enthousiasme was gebouwd. Er wordt veel weggegooid wat ooit door iemand met ijver en vasthoudendheid was verzameld. Er wordt heel wat aan flarden gescheurd wat met grote creativiteit was gemaakt. Soms gebeurt dat zonder dat het nodig is. In andere gevallen is het absolute noodzaak. Maar hoe dan ook, het dringt je tot de vraag: waarom zou je je eigenlijk druk maken en uitsloven? Wat je tot stand brengt, wordt vroeg of laat, in de kringloop van de tijd, toch weggevaagd. Opgaan, blinken en verzingen, daar komen we niet bovenuit. We kunnen die cyclus

niet omzetten en er niet uit wegbreken. Waarom zou je je dan nog te sappel maken? Kun je niet beter het bijltje erbij neergooien?

De eeuw in het hart

Dat een mens over dit alles nadenkt en dergelijke zin-vragen stelt, is niet toe-
vallig. Het is geen bevlieging, geen hobby van een paar zonderlingen, maar heeft te maken met twee dingen. In de eerste plaats hangt het samen met het feit dat God alles harmonieus gemaakt heeft op zijn tijd. De vertaling 'harmonieus' is m.i. een betere vertaling dan 'voortreffelijk'. Maar het is wel een harmonie waar wij niets van zien. Wat wij zien is een chaotische wirwar van gebeurtenissen, waaraan we geen touw kunnen vastknopen. En dan komen de vragen los: waar is die harmonie dan? Als God alles harmonieus, in mooie samenklank, op zijn tijd gemaakt heeft, waarom horen we dan zoveel dissonanten? Dat is het eerste waardoor een mens tot die zin-vragen komt. Maar er is ook nog een tweede punt. God heeft de eeuw in het hart van de mens gelegd, zegt de Prediker. Dat wil zeggen: de drang om wat er in zijn leven en in de wereld om hem heen gebeurt te verstaan, is door God in de mens gelegd. De drang om de zin van het leven en van het gebeuren te begrijpen, vindt zijn oorsprong in God. Zo is de mens door God geschapen. Hij móet zichzelf en de gebeurtenissen narekenen. Hij wil zijn tijd verstaan. Hij wil weten wat zijn leven betekent en welke zinvolle functie het vervult binnen dat grote geheel. Hij kan die vragen wel eens een tijdje onderdrukken en van zich afduwen, maar nooit voorgoed. Na verloop van tijd steken ze toch de kop weer op. Want het is een drang die door God in zijn hart gelegd is en die er daarom bij hem ingebakken zit. Maar hoe diep de mens ook boort en hoe fanatiek hij ook speurt naar een antwoord op die vragen, hij vindt nooit het laatste antwoord. Want welk antwoord er ook gegeven wordt, het roept altijd weer nieuwe vragen op.

Genieten in de chaos

Dat is overigens ook geen wonder, want – gaat de Prediker verder – zowel in ons eigen leven als om ons heen is de hand van God actief. Hij is daarin aan het werk. En een mens kan God nu eenmaal niet narekenen. God en zijn werk ontsnappen aan elke menselijke analyse. Een mens kan van het werk dat God doet, helemaal niets ontdekken. Hij kan er geen vinger achter krijgen. Het enige wat hij ziet, is een grote wirwar van goed en kwaad, van zwart en wit, van vreugde en ver-

driet, van haat en liefde, van leven en dood. Dat alles loopt onontwaarbaar door elkaar heen en sleurt ons met zich mee als in een maalstroom. We maken zelf deel uit van die wirwar. Daarom missen we het overzicht en kunnen we Gods werk erin niet nasporen.

Wat moet je dan? Moet je het dan maar laten bij de constatering dat dit leven ondoorzichtig is en dat je Gods werk niet kunt napluizen? Dat zou niet best zijn. Want dan zou elke motivatie uit ons leven en handelen verdwijnen. Dan zouden we vervallen in apathie, in een houding van onverschilligheid die zegt: waarom zou je je druk maken. Je bereikt er immers toch niets mee! Gelukkig laat de Prediker het dan ook niet bij die constatering. Hij voegt er iets aan toe en zegt: de mens kan inderdaad zijn leven niet zelf maken, maar als hij bij alles wat hij doet weet te genieten van wat hem ten deel valt aan goeds en aan eten en drinken, dan is dat een geschenk van God. Mid-den in de tumultueuze chaos van je eigen bestaan en van het wereldgebeuren mag je genieten van eten en drinken, van je man, je vrouw, je kinderen, van een bloem, van de zon en de regen, van het zingen van een vogel. Aanvaard dat maar als een geschenk van God.

Naar God toegedreven

En wat betreft die ondoorzichtige, voor ons besef zo grillige, maalstroom van goed en kwaad waarop we zelf geen enkele invloed hebben, moeten we één ding goed vasthouden en nooit vergeten: God doet dat alles opdat men voor zijn aangezicht vreze. De HERE vrezen betekent niet: bang voor Hem zijn. God doet dat alles niet om ons bang te maken. Daar is geen sprake van. Het is wel: onder de indruk zijn van zijn van zijn majesteit-
lijke grootheid en je door alles wat er gebeurt, op Hem terug laten werpen. Dat is wezenlijk in dit leven. De Prediker heeft alles wat er maar aan onrecht en ellende in de wereld te vinden was, signaleerd. Hij heeft zich er niet voor afgesloten. Het heeft hem geraakt tot op het bot. Hij kon er geen touw aan vastknopen. Hij begreep er niets van waarom dat alles gebeurde en waarom het zó gebeurde. Gods handelen daarin bleef volstrekt ondoorzichtig voor hem. Maar – en dat is het geweldige – het dreef geen wig tussen hem en God. Het weekte hem niet van God los. Hij verloor zijn vertrouwen in God niet. Integendeel, de dreef hem juist naar God toe. En hij goede dingen aanvaardde hij de baar als gaven van God. Ziet u waarom de Prediker zo actueel is? Zijn vragen zijn de vragen van

onze tijd. Net als in zijn tijd is ook vandaag het antwoord op die vragen niet te geven. We staan met de mond vol tanden als we moeten uitleggen waarom er zoveel verschrikkelijke dingen gebeuren. Maar laat je in je verlegenheid daarover niet bij God vandaan jagen. Laat je naar Hem toe drijven, temeer omdat wij vandaag dankzij Christus een perspectief mogen hebben met veel scherpere contouren dan de Prediker in zijn tijd had.

Op de kleine steentjes

Heel veel mensen denken dat er in onze tijd meer onrecht en ellende in de wereld is dan vroeger. Ik denk niet dat dat het geval is. Het volume ervan blijft alle eeuwen door wel ongeveer gelijk. De ellende zelf is niet toegenomen in vergelijking met vroeger, maar heeft voor een deel wel andere oorzaken en we hebben er ook veel meer weet van door de moderne communicatiemiddelen. Alle eeuwen door verwachten de mensen telkens weer van hun politieke leiders en van de wetenschappers dat die een hefboom in werking stellen, waardoor de wereld uit die fatale kringloop wordt gelicht. Soms geloven de leiders zelf dat ze daartoe in staat zijn of het zelfs al gedaan hebben en een nieuwe wereldorde gecreëerd hebben. Zo'n hefboom is er niet, zegt de Prediker. Geen mens kan iets aan dat grondpatroon van opgaan, blinken en verzinken veranderen.

Als gelovigen moeten we leren op de kleine steentjes te lopen. Heb maar geen wereldverbeteraars-neigingen, zegt de Prediker, en geen wereldvernieuwers-illusies. Want meer dan cosmetische veranderingen kun je niet tot stand brengen. Het blijft altijd dweilen met de kraan open. Die kraan kan geen mens dichtdraaien. Daarom moet je maar gewoon doen wat je hand vindt om te doen op je eigen bescheiden plekje. Blijf maar gewoon dweilen op je eigen stoepje. Ga daar stug mee door, zonder te verflauwen. En wees dankbaar voor de goede dingen die je van God krijgt, voor je eten en drinken en voor wat je verder aan goeds ontvangt. Geniet daar maar van: van muziek, van een mooie zonsondergang van een schilderij.

En bovenal: klem je vast aan God. Blijf je in alles, dwars door alles heen, aan Hem en aan Christus toevertrouwen. Verlies je vertrouwen in Hem niet. Want aan Hem behoort de toekomst. Hij beschikt over de hefboom waarmee deze wereld en wijzelf weggetild kunnen worden uit die dodelijke kringloop waarin we gevangen zitten. En er komt een dag waarop Hij die hefboom zal overhalen. Toch overwint eens de genade.

H. Algra, Den Helder

Jaarvergadering Persvereniging

Het middagedeelte van de jaarvergadering van 'Opbouw' was o.a. gewijd aan de bespreking van het redactionele beleid.

Een punt dat bij deze bespreking aan de orde kwam was de vormgeving van het blad. Naar aanleiding hiervan noemde de secretaris van het bestuur, drs. H. van der Vegt uit Zeewolde, o.a. de werkzaamheden van een werkgroep, bestaande uit lezers uit Amsterdam en Dordrecht, enkele redactieleiden en enkele bestuursleden. Deze werkgroep heeft voorstellen gedaan om te komen tot veranderingen in vormgeving en inhoud van 'Opbouw'. Ook noemde de heer Van der Vegt andere activiteiten, zoals de betrokkenheid (op de achtergrond) bij het studentencongres, publikaties in kerkbladen en het beschikbaar stellen van een kadobon. Het aantal abonnees vertoont nog altijd een enigszins dalende lijn. Opgemerkt moet worden dat een groot deel van de opzeggingen het gevolg is van overlijden danwel hoge leeftijd, terwijl anderzijds het aantal nieuwe abonnees is gestegen. Vervolgens lichtte drs. E. Schuurman uit Bunnik, penningmeester van de persvereniging, het financiële plaatje toe. Hij slaagde er in om van deze (voor buitenstaanders vaak wat minder aantrekkelijke) kant van de 'Opbouw-zaak' een boeiend verhaal te maken.

3 x veranderingen

De sekretaris van de redactie, Ds. K. Muller uit Heerenveen, ging nader in op de veranderingen die voor 'Opbouw' op stapel staan. Allereerst is er sprake van veel 'personele veranderingen'. Ds. Muller memoreerde het afscheid (om leeftijdsredenen) van Dr. Mr. J. Meulink. Dr. Meulink heeft vanaf het begin met zijn ervaring en deskundigheid op een breed maatschappelijk terrein het blad gediend. Dr. Meulink werd opgevolgd door Prof. Dr. Mr. J.J. Oostenbrink. De scheidende voorzitter van de redactie, drs. H. de Jong uit Zeist, werd door Ds. Muller getypeerd als „iemand die in de pen klom als iets te vanzelfsprekend leek te zijn geworden”. Ds. de Jong bepaalde 'naar buiten toe' voor een niet onbelangrijk gedeelte het gezicht van het blad. Ds. de Jong werd opgevolgd door Drs. J.M. Mudde. Ds. J. Bouma werd de nieuwe voorzitter van de redactie. Tenslotte noemde Ds. Muller de benoeming van het eerste vrouwelijke redactielid, Jeannette Westerkamp-Stegeman. Haar bijdragen waren gedurende een aantal jaren al zo vertrouwd in 'Opbouw' dat we bijna zouden vergeten dat ze nog niet zo lang

deel uit maakt van de redactie. Ook noemde Ds. Muller de ziekte van de heer T. Hoekstra, die daardoor gedurende een vrij lange periode slechts in zeer beperkte mate in staat was om bijdragen in 'Opbouw' te verzorgen. Ook vanuit het bestuur valt een verandering te melden. Marion Busstra werd benoemd als lid van het bestuur van de persvereniging. Ze is o.a. werkzaam bij de EO (Tijdsein) en ze is nauw betrokken bij 'Verkenning'. Ze zal met haar journalistieke ervaring het blad zeker van goed advies kunnen dienen.

Behalve de 'personele veranderingen' kunnen ook andere veranderingen gemeld worden. Met NEDAG-Grafisch Bedrijf worden gesprekken gevoerd over de vormgeving van het blad. Er wordt gedacht aan meer illustraties, een iets grotere letter, beter herkenbare rubrieken en aan het werken met tekstkaders.

Tenslotte noemde Ds. Muller het redactiebeleid. Ook dit beleid gaat geleidelijk op de helling. Er zullen meer afspraken geformuleerd worden inzake leesbaarheid, lengte van de artikelen enz. M.a.w.: de redactie zal meer sturend bezig zijn. Aanpassingen in vorm en inhoud zijn nodig om mee te kunnen in deze tijd, al blijft de boodschap van 'Opbouw' dezelfde. Een lezer merkte naar aanleiding van de veranderingen op dat technische veranderingen slechts zeer beperkt helpen. „Verplaats je als schrijver in de situatie van de gemiddelde 'Opbouw'-lezer!”, zo gaf hij de redactie als advies mee.

Tenslotte bereikte ook de slak de ark

Veranderingen gaan vaak langzaam. „Moed houden” had Margreet Maljers-Kroes op een bijeenkomst met medewerkers van 'Opbouw' gezegd, want ook de slak bereikte tenslotte de ark. Dat veranderingen ook wel eens sneller kunnen gaan, bleek uit een recent gehouden overleg met NEDAG. Over deze veranderingen zullen de lezers binnen enkele weken worden geïnformeerd. Voor de zomer krijgt 'Opbouw' een ander jasje.

H. Wierenga

Levensbeëindigend handelen bij pasgeborenen (3)

In het vorige artikel eindigde ik met de vraag of de lezer(es) wil proberen een mening te vormen over de ingewikkelde problematiek van staken van zinloos levensverlengend handelen, in dit geval bij Tineke. Ik gaf (schematisch) een viertal keuzemogelijkheden.

Een vraag die haast vanzelfsprekend direct boven komt is: in hoeverre mogen wij over leven en dood beslissen? Je zou geneigd zijn deze vraag ontkenkend te beantwoorden. Immers, over leven en dood beslist God. De vraag is alleen of je er daarmee wel bent. Het kan ook een alibi zijn om je aan de echte vragen en verantwoordelijkheden te onttrekken. Wat ik bedoel duidelijk te maken is dat je in de praktijk van de neonatologie (natuurlijk niet alleen daar, maar juist daar toch vaak heel indringend en heel duidelijk) feitelijk over leven en dood beslist. Het hoort bij het vak, zou je kunnen zeggen.

Het besluit om ondanks beschikbaarheid van levensverlengende middelen, deze achterwege te laten en de dood niet tegen te houden, is ook een beslissing over leven en dood. Maar moreel gaat het ons wat gemakkelijker af om te besluiten levensverlengende, intensieve maatregelen toe te passen, en zodoende de dood, die zonder deze maatregelen zeker zou intreden, tegen te gaan. Overigens, als al gedacht mocht worden dat er bij dit soort beslissingen hoogmoedige gedachten bij de kinderarts leven, het tegengestelde is waar. Het blijven beslissingen die, met grote tegenzin vaak, echter toch genomen moeten worden omdat ze als behorende tot de verantwoordelijkheden van de kinderarts gevoeld worden.

De vraag of deze verantwoordelijkheid beperkt is tot het al of niet toelaten van de dood of soms ook verder gaat, en in heel bijzondere situaties ook opzettelijke levensbeëindiging kan inhouden, is een punt van veel discussie.

Enerzijds zou gesteld kunnen worden dat opzettelijke levensbeëindiging buiten de medische competentie valt, ook buiten de menselijke competentie. Anderzijds is de grens tussen 'de dood toelaten' en 'de dood beogen' onzekerder geworden naarmate wij met steeds meer geavanceerde middelen het leven verlengen, en gaat het niet zozeer om een principieel, dan wel om een gevoelsmatig verschil.

Wat is zinloos, wat is uitzichtloos, wat is een (niet) leefbaar leven, wat is een te gering perspectief? Allereerst, alleen al het stellen van deze vragen lijkt hoogmoedig, maar is het dat ook werkelijk? Ik denk het niet. Tenzij je van oordeel bent dat een kinderarts

maar alles moet doen waarvoor hij geleerd heeft, en alle beschikbare technieken in moet zetten, en maar moet zien wat er van komt: soms een prachtig kind dat na enkele maanden gezond naar huis gaat, soms een kind met een lichte handicap, maar vaak ook een ernstig beschadigd kind of een kind dat al tijdens de opname een afschuwelijke dood sterft. Je kunt, denk ik, niet om deze vragen heen. Om tot een uitspraak te komen moet wel aan een aantal voorwaarden worden voldaan. In de eerste plaats moet er zeer nauwkeurige diagnostiek bedreven worden teneinde een zo goed en zo verantwoord mogelijke inschatting te kunnen maken van de kans op ernstige handicaps. Een hoge mate van duidelijkheid zal nodig zijn, waarbij de bevindingen, en dat is het tweede, zo goed mogelijk worden vertaald m.b.v. een aantal aandachtspunten, zoals communicatiemogelijkheden, zelfredzaamheid, afhankelijkheid, lijden en verwachte levensduur. Al was het alleen maar om de ouders te informeren over de betekenis van de gevonden afwijkingen. Men moet zich ook realiseren dat het vaak niet om één van deze punten gaat, maar om een combinatie van ernstige stoornissen op verscheidene punten. Pas daarna, ten derde, volgt de persoonlijke, en uiteraard subjectieve beoordeling. Hoe ernstig een handicap moet zijn om de grens van het draaglijke te overschrijden laat zich niet in maat of getal uitdrukken. Het gaat bovendien altijd om een uniek ziektegeval in een unieke situatie. In een open gesprek tussen ouders en artsen zal uitgesproken moeten worden waar en waarom de grens is bereikt of niet.

We moeten daarbij beseffen dat de zorg voor een ernstig gehandicapt kind zijn eigen waarde kan hebben, waarbij de ouders zich door de maatschappij gesteund moeten weten.

Nu gaan we terug naar de in het vorige artikel genoemde keuzemogelijkheden.

1 Met alle ten dienste staande intensieve maatregelen doorgaan, tenzij het stervensproces intreedt.

Dit is in ons land in feite ook het gebruikelijke beleid in de neonatologie: een behandeling intensief doorzetten totdat dit kansloos blijkt te zijn of herstel optreedt. Ook bij twijfel zal optimaal doorgedaan worden totdat er eventueel nieuwe gegevens komen op basis waarvan de prognose als slecht moet worden ingeschat.

Slechts indien de kans op ernstige handicaps zeer groot moet worden geacht komt een van de andere keuze-

mogelijkheden aan de orde. Echter, als goed geïnformeerde ouders na zorgvuldige afweging te kennen geven dat ze door willen gaan, dan zal dat ook vrijwel altijd gebeuren.

2 Met alle ten dienste staande intensieve maatregelen doorgaan, maar bij bepaalde grenzen stoppen.

Stel dat Tineke opnieuw een ernstige klaplong zal krijgen, dan zou afgesproken kunnen worden niet opnieuw te draineren, hetgeen vrijwel zeker betekent dat ze zal overlijden. Vaak is dit een soort tussenfase, waarbij het kind al wel veel schade heeft opgelopen maar waarbij nog weer nieuwe complicaties vrijwel zeker tot een ernstig gehandicapte toekomst zullen leiden. Er kleven wel een aantal gevaren aan deze keuzemogelijkheid. Vaak kan niet voorspeld worden welke complicaties zich gaan voordoen zodat de kans bestaat dat een beslissing te lichtvaardig wordt genomen. Ook kan daardoor de beleidsaanwijzing te vaag of te onduidelijk zijn. Gewaakt moet worden tegen een langdurige ambivalentie, gebaseerd op het onvermogen een beslissing te nemen.

3 Alle intensieve maatregelen terug trekken, terwijl minder intensieve maatregelen, zoals gewone couveusezorg en sondevoeding worden voortgezet, en de gevolgen accepteren.

Soms komt het kind hierdoor in een zeer slechte conditie, we moeten dit dan opvatten als de stervensfase, en die als zodanig ook begeleiden. Het is echter ook mogelijk dat het kind blijft leven, evenwel met beperkte medisch-verpleegkundige maatregelen. Het ook nog onttrekken van deze beperkte middelen, zoals sondevoeding, zou het kind zonder meer in een onmenselijke situatie brengen, met als gevolg langzame uithongering en uitdroging. We staan hier dus voor een dilemma.

Enerzijds huiver voor al te veel ingrijpen bij een inmiddels zwaar beschadigd kind, anderzijds zou het achterwege laten van alle kunstmatige ingrepen tot onacceptabele gevolgen leiden. Vandaar dat sommige kinderartsen toch beperkte levensverlengende maatregelen nemen terwijl anderen vinden dat ze dit niet meer mogen doen, en daarom medicamenten toedienen met als doel het lijden te verzachten, met als gevolg het overlijden van het kind (keuzemogelijkheid 4).

Ik denk dat ik in bovenstaand voorbeeld heb geschetst wat zich frequent in de Nederlandse ziekenhuizen en met name in de NICU's, voordoet.

Natuurlijk is ieder geval weer anders, met steeds wisselende accenten, maar de principiële vraagstelling blijft ongeveer gelijk.

Al of niet beginnen met levensverlengend handelen

Deze beslissing moet, in tegenstelling tot het staken van een behandeling, vaak binnen enkele minuten tot uren genomen worden. Dit maakt het extra moeilijk. In korte tijd moet een zo verantwoord mogelijke beslissing worden genomen. Soms is het mogelijk om reeds tijdens de zwangerschap op goede gronden een beslissing te nemen, maar meestal is dit niet het geval, en zou het onzorgvuldig zijn. Het is dan misschien beter om alvast te beginnen met de behandeling om later een meer gedegen beslissing te kunnen nemen.

Een van de redenen om niet te beginnen met een behandeling kan zijn dat het toch kansloos is. Als voorbeeld noem ik een anencephaal kindje, d.w.z. een kind dat vrijwel geen hersenen heeft. Meestal is dit vóór de geboorte d.m.v. echoscopie al wel duidelijk. Omdat een behandeling bij voorbaat kansloos is, zullen maar weinig mensen morele bezwaren hebben dit dan ook achterwege te laten. Heel anders wordt het als er in principe wel een (kleine) levenskans is maar als de prognose wat betreft een leefbaar leven zeer slecht is. Ik wil hier twee groepen kinderen noemen:

a. *Kinderen met zeer ernstige, niet corrigeerbare aangeboren afwijkingen.*

Laten we als voorbeeld eens een zeer ernstige hartafwijking nemen, die niet operatief te corrigeren valt. Soms is dit door echoscopie reeds voor de bevaling duidelijk. Stel dat een dergelijk kind bij de geboorte ook nog onrijpe longen heeft, wat moet je dan doen? Of laten?

b. *Extreme vroeggeboorte.*

Dit is een zeer belangrijke groep kinderen, en dat zal alleen nog maar toenemen. Een twintigtal jaren geleden lukte het soms om kinderen die tien tot twaalf weken te vroeg geboren waren in leven te houden. Vandaag de dag is dit meer regel dan uitzondering. In Nederland is de laatste jaren voortreffelijk wetenschappelijk onderzoek verricht naar de gevolgen van dergelijke vroeggeboorte voor het latere leven en de resultaten zijn hoopvol. Echter, de grens verschuift steeds meer naar onderen. In sommige centra wordt een min of meer kunstmatige grens gehanteerd van een zwangerschapsduur van 26 weken. Daaronder wordt niet behandeld, daarboven worden alle ten dienste staande middelen van behandelen gebruikt. Sommige van deze kinderen groeien zonder problemen op. Echter ook veel kinderen overlijden of overleven met een min of meer ernstige handicap. In de Verenigde Staten worden zelfs kinderen met een zwangerschapsduur van 22-24 weken in leven gehouden;

velen daarvan blijken later, ook als er geen andere handicaps zijn, ernstige gedragsproblemen te vertonen. Opnieuw dan de vraag: hoe ver mag je (niet) gaan?

Casus

Mevrouw N was voor de derde keer zwanger. De twee vorige zwangerschappen waren geëindigd in een miskraam. Deze zwangerschap was ongestoord verlopen tot 2 dagen geleden. Toen verloor ze plotseling bloed en kreeg krampen in de onderbuik. De vrouwenarts constateert weeënactiviteit en reeds enkele centimeters ontsluiting. Er wordt een infuus met weeënremmer gegeven. Dit lijkt eerst succesvol maar na enige dagen zetten de weeën toch door en bij onderzoek blijkt de moeder volkomen ontsluiting te hebben. Bij een zwangerschapsduur van 26 weken wordt een jongetje geboren (Erik), met een geboortegewicht van 750 gram. Hij is in een goede conditie. Op het moment van geboorte heeft Erik, gezien de zeer korte zwangerschapsduur, een slechte prognose. De keuzemogelijkheden zijn als volgt:

1. Met alle ten dienste staande middelen de behandeling starten en hiermee alleen stoppen als verder doorgaan kansloos is, de dood intreedt, of doorgaan als zinloos wordt ervaren.
2. Met beperkte middelen starten en kijken hoe het gaat.
3. Geen levensverlengende technieken gebruiken. Zonodig stervensbegeleiding.

Ik vraag de lezer(es) opnieuw een keuze te maken, en na te gaan in hoeverre zijn of haar levensovertuiging hierbij een rol speelt.

Drs. E.G. Hoekstra en M.H. Ipenburg,
Wegwijs in religieus en levensbeschouwelijk Nederland;

Handboek religies, kerken, stromingen en organisaties.
428 blz., f 49,90 ISBN 9024282470
Uitg. Kok, Kampen

D. van Genderen,
Schone schijn;

Over massamedia.
96 blz., f 22,50 ISBN 9024284066
Uitg. Kok, Kampen

Dr. J. Stolk (eindred.),
Nu je op school zit.

Christelijke opvoeding, deel 5.
199 blz., f 24,50 ISBN 9050304710
Uitg. J.J. Groen en Zoon, Leiden

Dr. W.G. de Vries e.a.,
De Kerk;

Kort commentaar op de artikelen 27-29 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis.
Woord en Wereld 27
96 blz., ISBN 9050460240
Uitg. Woord en Wereld, Bedum

Ds. H. Koetsveld,
Waar is God als het kwaad toeslaat?

Bijbels dagboek.
159 blz., f 24,90 ISBN 9029712465
Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen i.s.m. CeGe Boek

Dr. G.P. Hartvelt,
Van woorden leven.

(meditaties/gebeden)
101 blz., f 19,90 ISBN 9024284740
Uitg. Kok, Kampen

Prof.dr. A. Troost,
Is er vernieuwing van de gereformeerde theologie mogelijk?

Reformatische wijsbegeerte als onmisbare grondslag.
26 blz., f 13,50
Uitg. Stichting Ned. Geref. Seminarie, Hellevoetsluis

Dr. G. van den Brink,
Van koinè tot canon;

De overlevering van het Griekse Nieuwe Testament.
135 blz., f 24,50 ISBN 9023900707
Uitg. Boekencentrum, Zoetermeer

Tom Wright,
Nieuwe taken voor de kerk van nu.

248 blz., f 32,50 ISBN 9023918576
Uitg. Boekencentrum, Zoetermeer

Rainer Mayer en Peter Zimmerling,
Dietrich Bonhoeffer nu!

De actualiteit van zijn leven en werken
136 blz., f 24,95 ISBN 9050305156
Uitg. J.J. Groen en Zoon, Leiden

H. Algra, Den Helder

Ook de gehandicapte mens is geschapen naar het Beeld van God

Prof. dr. J.G. Knol spreekt op de jaarvergadering van de persvereniging 'Opbouw'.

Evenals vorig jaar stond ook nu de jaarvergadering van de persvereniging 'Opbouw' in het teken van christelijke hulpverlening. Vorig jaar was het woord aan kapitein J. Kor van het Leger des Heils; dit jaar betrad Prof. dr. J.G. Knol het spreekgestoelte in de Utrechtse Jeruzalemkerk.

Handicap als maatschappelijk verschijnsel

In 'Opbouw' wordt momenteel een serie bijdragen geplaatst van de hand van de Asser kinderarts H. Wierenga. Dokter Wierenga beschrijft de problematiek bij pasgeborenen die weinig levenskansen hebben. Een ander veel-besproken thema is de zorg voor mensen die aan het eind van hun leven zijn gekomen. Over beide thema's wilde Prof. Knol (emeritus-hoogleraar in de economie) het vandaag *niet* hebben. „Het gaat om de concrete zorg voor gehandicapte mensen die we dagelijks ontmoeten.” Maar wat is nu eigenlijk een handicap? De inleider plaatste de handicap in een maatschappelijke context. De samenleving is bepalend voor de mate waarin mensen als gehandicapt worden gezien.

(Ter illustratie een voorbeeld: toen er nog geen leerplicht/schoolplicht was, viel het niet echt op als iemand niet kon (leren) lezen. Er waren immers honderdduizenden mensen die niet of nauwelijks konden lezen. Toen in Nederland de leerplicht werd ingevoerd, leerde in principe ieder kind om te lezen. Daarmee viel opeens ook op dat er ook kinderen zijn met ernstige leesproblemen. Zij werden vanaf toen vaak als min of meer als gehandicapt beschouwd. Ze voldeden niet aan de maatschappelijke verwachting dat iedereen boven de 7 à 8 jaar kan lezen, H.A.).

Met andere woorden: ontwikkelingen in de samenleving maken dat iemand als gehandicapt wordt gezien. De keerzijde is van deze visie is dat wij als samenleving verantwoordelijk zijn voor het gehandicapt-zijn van onze medeburgers.

Christelijke hulpverlening (?)

Prof. Knol sprak met waardering voor de zorg die door niet-christenen aan zieken en gehandicapten wordt verleend. Daarmee raakte hij een thema dat vorig jaar ook door kapitein J. Kor aan de orde werd gesteld. Is het eigenlijk wel zinvol om van christelijke hulpverlening te spreken? Heeft die hulpverlening nog wel meerwaarde? De spreker zag als specifiek principiële duiding van christelijke zorg het feit dat de gehandicapte wordt erkend en herkend als Beeld van God. De

kern van christelijke zorg is: „Het scheppen van voorwaarden, zodat de mens kan functioneren als Beeld van God.” Hij benadrukte daarbij dat de zorgvragende mens het primaat heeft: om hem gaat het, zijn zorgvraag behoort centraal te staan.

Ontwikkelingen in de samenleving

Met het voorgaande stipte Prof. Knol belangrijke politieke ontwikkelingen aan. Er is in de gezondheidszorg veel gaande. Wat is de achtergrond van deze ontwikkelingen en hoe moeten we deze veranderingen waarderen? Veel van deze ontwikkelingen werden door de spreker op zichzelf niet als 'fout' benoemd. Wel noemde hij mogelijke 'ontsporingen' op de langere termijn. Zo is het stimuleren van concurrentie (marktgericht denken) op zichzelf niet onjuist, maar het kan de zorgvrager (patiënt, cliënt) ook in een ondergeschikte positie tegenover de machtige zorgaanbieder brengen. Een ander thema is de wereld van het medisch onderzoek. Er wordt veel geld en tijd besteed aan mogelijkheden om ziektes en handicaps te voorkomen (preventie). Door deze ontwikkelingen kan het gebeuren dat men een gehandicapt kind gaat zien als *mislukte preventie*. Ook zou in de toekomst steeds meer aandacht in de richting van behandeling (*cure*) kunnen gaan ten koste van de zorg van mensen die nauwelijks behandelbaar zijn (*care*: denk aan verzorgingstehuizen en voorzieningen voor lichamelijk en verstandelijk gehandicapte mensen). Overigens stelde Prof. Knol wel dat er in onze samenleving plaats is voor de gehandicapte; het is niet zo dat de publieke opinie hem zijn plaats onttrekt.

Geschapen naar het beeld van God

Prof. Knol noemde het wezenlijk voor een christelijke visie op de mens, dat we er vanuit gaan dat *ieder* mens geschapen is naar Gods beeld en gelijkenis. Dat houdt tevens in dat ieder mens beschermwaardig is. Een handicap mag dus nooit het criterium zijn om de mens hulp te onthouden. Hij verwees in dit verband naar een rechtszaak waarbij een kind met het syndroom van Down niet werd geopeerd omdat het een 'mongooltje' was. Wie zo redeneert, kijkt naar het tekort, naar de handicap. De keerzijde van de beschermwaardigheid van het leven is dat de middelen beschikbaar moeten zijn. Je kunt niet tegen iemand zeggen: we vinden principiële dat je in

leven moet blijven, maar verder zoek je het maar uit.

Zijn er dan geen grenzen? Prof. Knol vertelde dat hij wel eens twijfelt, bijvoorbeeld bij verstandelijk gehandicapten die zichzelf voortdurend verminken en bij diepzwakzinnigen. Het zou kunnen gebeuren dat de zorgverlening bestaat uit het banen van de weg van de gehandicapte mens naar zijn Schepper (zie J.G. Knol in 'Opbouw', 39/6; punt 8 en 9). Echter: ondanks de twijfels in sommige situaties blijft Prof. Knol geloven dat ieder mens geschapen is naar het Beeld van God. Dat betekent dat je hem waardeert en respecteert in zijn eigenheid.

Meer dan verzorging alleen

Prof. Knol toonde zich een sterk voorstander van het slechten van barrières tussen de samenleving en de zorg voor zieken en gehandicapten. Je kunt iemand goed verzorgen, maar zorg alleen is niet voldoende. De mens moet ook kunnen antwoorden, daar waar mogelijk verantwoordelijk zijn. Hij noemde o.a. de volgende thema's: a) Mensen hebben recht op voldoende voorzieningen om te leren functioneren in de samenleving. Het onderwijs neemt in dit verband een belangrijke plaats in. „Christelijke scholen (zoals reformatische scholen, vrijgemaakt-Gereformeerde scholen) zullen het voortouw moeten nemen bij de integratie van de gehandicapte binnen het onderwijs.”

b) De gehandicapte heeft recht op toegang tot de reguliere arbeidsmarkt. „Christelijke werkgevers zullen het voortouw moeten nemen bij het inschakelen van de gehandicapte in het arbeidsproces. De samenleving en het bedrijfsleven worden gezegend wanneer men die mogelijkheid biedt.”

c) De gehandicapte heeft recht op zelfstandig wonen. „Christelijke partijen zullen het voortouw moeten nemen bij het scheppen van een woonpolitiek waarbij de gehandicapte wordt geïntegreerd in de buurt.”

Onderwijs

De bespreking spitste zich o.a. toe op de integratie van de gehandicapte binnen het onderwijs. Past de gehandicapte wel in ons reguliere onderwijsstelsel? Er zijn immers kinderen vastgelopen op de 'gewone' school en ze bleken uiteindelijk op te knappen in het Buitengewoon Onderwijs. Prof. Knol heeft al vaak gesproken over het thema dat tijdens de jaarvergadering van de persvereniging aan de orde kwam (hij is o.a. betrokken bij het werk van organisaties op het ge-

bied van de zorg voor gehandicapten). De inleider had de vragen uit de onderwijswereld verwacht en bleek er niet door van zijn stuk te krijgen. „Er zijn uitzonderingen. Soms is de werkelijkheid zo weerbarstig dat ik nog niet weet hoe het moet. Maar ik capituleer niet voor het noemen van die uitzonderingen.” Het argument dat er in het onderwijs te weinig tijd is voor de individuele hulpvraag van gehandicapten bestreed de spreker met het antwoord dat daarmee allerm minst wordt bewezen dat integratie niet gewenst is. Mogelijk heeft het onderwijs onvoldoende middelen gekregen om de gehandicapten in te passen in het reguliere onderwijs. Dat mag echter nooit een reden zijn om je ideaal maar te laten schieten. Je moet niet beginnen bij wat er niet kan, maar werken vanuit het uitgangspunt dat je de gehandicapte volwaardig wilt benaderen.

Beeld van God

„Is de gehandicapte wel geschapen naar het Beeld van God? Komt in zijn verschijning niet juist de gebrokenheid schrijnend naar voren?” Prof. Knol benadrukte dat je niet naar de gehandicapte moet wijzen als het voorbeeld van de gebrokenheid van de schepping. Iedere christen zal tot de overtuiging komen dat die gebrokenheid ook in hemzelf zit, al zie je dat van de buitenkant vaak niet. De handicap mag nooit het criterium voor het al dan niet Beeld van God kunnen zijn. De mens is geschapen naar het Beeld van God, gehandicapt of niet-gehandicapt. „Ik blijf erbij – dat is mijn geloof, dat kunt u mij niet ontnemen – dat de gehandicapte is geschapen naar het Beeld van God.”

Andere vragen

Enkele vragen gingen over de ontwikkelingen in de zorg, zoals over het persoonsgebonden budget. Dit systeem houdt in dat de cliënt/patiënt gedeeltelijk zelf 'zijn voorzieningen kan kopen'. Hij kan dus bepalen hoe het geld wordt uitgegeven; bijv. aan thuiszorg, aan voorzieningen binnen een instelling enz. Prof. Knol noemde het model als zodanig goed, al zal de praktijk lastiger zijn.

Daarmee haakte de inleider aan bij enkele andere vragen. Onze tijd is de tijd van 'de markt'. Zelfs ziekenhuizen en zorginstellingen gaan de markt op. Is dat wel een goede ontwikkeling? Mensen verwachten van een econoom dat hij de markt zal verheerlijken. Prof. Knol bleek vanuit zijn principes andere argumenten naar voren te brengen. Op zichzelf is het goed als de markt op bepaalde momenten 'meespeelt', maar je kunt de gezondheidszorg nooit alleen op het marktmechanisme laten draaien. Markt kan namelijk gedefinieerd worden als de 'koopkrachtige vraag'. Eén van de risico's is dat de rijken de voorzieningen kunnen kopen en de armen niet. Je krijgt dan dus een tweedeling in de gezondheidszorg. Als ander knelpunt noemde Prof. Knol het feit dat de zorg dreigt te be-

wijken onder de last van het financieringsstekort. Omdat de overheid moet bezuinigen, moet (ook) het budget van de gezondheidszorg omlaag. Het geld dat beschikbaar is wordt dan niet meer bepaald door de zorg die iemand nodig heeft. (Het gevolg kan dus zijn dat er voor een groeiende groep verzorgingsbehoeftige mensen minder geld beschikbaar is: meer vraag en minder aanbod, H.A.).

Tenslotte

De weergave van lezing door Prof. dr. J.G. Knol in dit nummer van 'Opbouw' is beperkt. De tekst van het referaat wordt over enige tijd volledig geplaatst in ons blad. Dit verslag van het ochtendgedeelte van de jaarvergadering is dan ook slechts een 'opwarmer' voor datgene wat nog komen gaat. Het verslag van de discussie is eveneens verre van volledig; het vormt slechts een impressie van een aantal zaken die aan de orde werden gesteld. Duidelijk was dat de inhoud van de lezing de aanwezigen geïnspireerd heeft om verder na te denken over de zorg voor gehandicapten in onze samenleving. „Als mens ben je Beeld van God”, stelde Prof. Knol. Dat kan geen vrijblijvende uitspraak zijn....

ner van de overkant kon zo goed na-gaan, wie wat uit zijn huis sleepte. En na de bevrijding zocht hij de dieven op met het vriendelijk verzoek om voor een bepaalde tijd de goederen weer terug te bezorgen.

De onderduikers hebben niet tot de bevrijding in mei 1945 in het hotel doorgebracht. Als gevolg van een Duitse overval in het gebouw, die echter niets met de joodse gezinnen te maken had, moest men uit het gebouw vluchten en men kwam toen op verschillende adressen terecht. De twee gezinnen overleefden de oorlog; enkele familieleden werden gevonden en weggevoerd.

Een van de overlevenden maakte een aantal jaren geleden voor zijn dochter allerlei aantekeningen over zijn ervaringen voor, tijdens en na de oorlog. In een plaatselijke krant schreef ik hierover enkele artikelen. Zijn aantekeningen over antisemitisme neem ik hier over:

„Als klein jongetje stond ik eens 's morgens naar de nieuwe dag te kijken. De straat was nog stil en leeg. Aan de overkant kwam een ventje langs gewandeld; hij begroette me: „Rotjood!” Ik vertelde dat aan mijn moeder. Ze leerde me: „Daar moet je maar aan wennen.”

De winkelbel ging. Een zigeunerin was binnengekomen om te bedelen. Mijn moeder ging er niet op in. De zigeunerin schold: „Jij! jodin!” Het deed niet alleen pijn mijn moeder te horen krenken; ik vond het ook een vreemde opmerking van iemand, die toch zelf geminacht werd.

Er verscheen een vreemd uitziende man in Zaltbommel. Hij droeg een lange zwarte jas en had een hoge zwarte pet op. Zijn gezicht was bedekt door een wild gekrulde baard en boven zijn ogen, die nauwelijks zichtbaar waren, woerden zware wenkbrauwen. Hij was op doortocht en kwam bij joodse families sjorren (om hulp vragen – v.W.). Zo iemand werd een Polk genoemd, een Poolse Jid, gevlucht voor de pogroms in zijn vaderland.

Bij ons thuis kreeg hij zwijgend een kleinigheid toegestopt. Hij mompelde iets onverstaanbaar Jiddisch en verdween weer. Even een stille achterlatend. Polen was ver weg...

Toen in mei 1940 de Duitsers ons land binnenvielen, beseften de joden heel goed, dat het gevaar dichtbij kwam. We lezen verder:

„Ik werd op vrijdag 10 mei 1940 wakker gemaakt door mijn moeder. Ze was zenuwachtig verschrikt. Het was nog geen vijf uur. „Hoor je die vliegtuigen dan niet?” Er klonk een vreemd golvend gegrom.

Terloops

P.C. van Wijk, Zaltbommel

Ervaringen van een jood

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zaten twee joodse gezinnen uit Zaltbommel met enkele familieleden geruime tijd ondergedoken in een hotel te Zaltbommel. Eén gezin woonde tegenover het hotel en, als alles rustig was, gingen men wel eens naar een kamer, waar men in de straat kon kijken. De bewo-

Soms knetterde het ineens onheilspellend, dan weer was er een hoog gegier als van een doldraaiende motor. Zou er één naar beneden komen? „Dat zijn Duitse vliegtuigen”, zei mijn moeder angstig. „Duitsland valt ons aan!” Langzaam begon ik te beseffen wat er gaande was. „Nu is het afgelopen met ons joden”, voorspelde mijn moeder mismoedig. Ik wist niet wat ik moest zeggen. Ik begreep de ernst van de situatie, maar ik was jong en zag er ook een spannend avontuur in: oorlog.

Op een Sjabbesmiddag wandelden we met een stel joodse jongeren door de opgebroken Boschstraat. Er was een grote kuil in het wegdek gegraven en voor de voetgangers was daar een stevige plank over gelegd. Ongeveer tegelijk met ons kwam er aan de andere kant een NSB-er bij de plank. Hij joeg ons terug met de woorden: „Jullie joden hebben lang genoeg voorrang gehad, nou zijn wij aan de beurt!” Vooral omdat we de man goed kenden, waren we met stomheid geslagen.

Over zijn ervaringen na de oorlog schrijft mijn vriend het volgende:

„Uit mijn diensttijd in Indië thuisgekomen bleek er weinig terecht te zijn gekomen van de idealen, die we tijdens de Duitse bezetting hadden gekoesterd. Nederland kampte met herstelproblemen en er was gebrek aan van alles voor bijna iedereen. Zonder de karige distributie- en speciale vergunningen (daar de Bommelerwaard grotendeels maanden was geëvacueerd geweest, werden er extra bonnen toegewezen – v.W.) waren heel veel noodzakelijke levensbehoeften praktisch niet verkrijgbaar, tenzij op de 'zwarte markt'.

In dat kille en zorgelijke klimaat moesten de teruggekomen en opgedoken joden hun specifieke moeilijkheden en verdriet de baas worden. Het kwam erop neer, dat men er niet met enig gevoel over kon praten.

Binnen de eigen kring kwam men niet veel verder dan uitdrukkingen als: „Die en die is niet teruggekomen.” Daarmee was het ergste gezegd. Bij niet-joden was er vrijwel geen begrip of medegevoel. Erger nog: joden kregen nog steeds te maken met een voortwoekerend antisemitisme. Alsof het de gewoonste zaak van de wereld was. Als jood wist je, dat je door bekenden en andere relaties onverhoeds kon worden beledigd en vernederd.”

Mijn vriend heeft nogal kritiek op christenen. Als hij het daar over heeft, voegt hij er altijd aan toe, dat dat niet voor mij geldt. Dat is aardig van hem. Het lijkt me goed er eens over na te denken. En dat doe ik van tijd tot tijd. In het vervolg wil ik iets meer van zijn ervaringen doorgeven.

Jeannette Westerkamp

Voor of tegen

„Luister”, zei hij en stond op. Hij zette een glas net iets te hard neer op het tafelblad, maar zijn stem was rustig, kalmerend, passend bij een diplomaat. „Luister, waar of niet waar, recht of onrecht, voor of tegen, zo eenvoudig zit het leven niet in elkaar. Pubers zoeken naar waarheid en dichters en dromers. Soldaten sterven er blindelings voor, het volk schreeuwt erover, maar iemand die een beetje heeft leren nadenken, die kan met die absolute begrippen geen kant meer op. Als iedereen open was en genuanceerd, dan hadden we al deze ellende niet gehad.”

Zij zei niets. Ze hilde. Wat zou ze zeggen? Zijn dromen bedrog? Nee, in dit geval niet. Haar nachtmerrie was werkelijkheid geworden.

Hij deed een stap naar haar toe en legde een hand op haar hoofd, maar ze dook opzij en hij ging maar weer zitten. „Wat wil je?” vroeg hij nu koel. „Ik ben moe, jij bent moe en overstuur, laten we gaan slapen.”

Opeens vond ze woorden. „Slapen?” riep ze schor. „Ik zou niet gaan slapen als ik jou was. Blijf bezig, blijf belangrijk, geef je vooral niet over aan iets zo passiefs als de slaap. Want dan komt het echte naar boven, niet de redeneraties maar de waarheid.”

„Maar lieve schat, je doet alsof ik iets vreselijks gedaan heb. Ik heb gedaan wat ik kon.”

„Nee”, wierp ze tegen en keek hem nu aan met haar bleke gezicht. „Je kon ja zeggen, je kon nee zeggen. Wat heb je gezegd?”

„Geen ja en geen nee, dat zei ik toch,” antwoordde hij geduldig alsof hij tegen een kind sprak. „Jij praat jezelf iets aan. Jij overlaadt jezelf met schuldgevoelens en je probeert die mij ook aan te praten. Ieder doet wat zijn hart hem ingeeft. Ik oordeel niet over jou, ik oordeel niet over anderen, ik wil geen oordeel over mezelf. Wil je me soms dwingen tot jouw standpunt? Misschien heb je gelijk, maar misschien heb ik het ook en misschien had hij het ook en, wie weet, die hele groep schreeuwers ook. We hebben allemaal gelijk vanuit ons eigen gezichtspunt. Helaas moeten we samenleven, allemaal met onze eigen waarheden. We moeten onszelf een beetje relativeren. Ik weet alles niet zo zeker. Er is niet één waarheid.”

„Weet je dat zeker?” vroeg ze prompt. Hij glimlachte. „Bijna zeker. Maar zelfs al was er één waarheid, hoe zou je daar achter kunnen komen? Als je er al achter gekomen was, wat zou je dan de rest van je leven doen? Op die waarheid gaan zitten? Ik geloof dat de weg naar de waarheid belangrijker is dan de waarheid zelf.”

Die woorden deden hem goed en hij zag dat zij ook een beetje ontspande. „Het klinkt zo sympathiek,” zei ze mat, „het klinkt zo vreedzaam, maar het is net zo goed een standpunt als ieder ander en

het heeft net zo goed consequenties. Je kunt je niet verschuilen achter je eigen bescheidenheid. Er zijn momenten dat je moet kiezen. Niet kiezen is ook een keuze. Kies je niet voor dan kies je tegen.”

„Is dat niet een beetje simpel?” vroeg hij.

„Ja, vreselijk simpel”, ging ze door. „En de consequenties?”, vroeg hij weer. „Ook simpel. Als je echt kiest, dan sta je ervoor, kome wat komen mag.”

„Dat kan heel wat zijn lieveling.”

Ze haalde diep adem en zei: „Ik geloof, dat is mijn geloof, ik geef het toe, ik geloof dat de waarheid, het recht, de onschuld het laatste woord hebben en overwinnen, hoe dan ook... uiteindelijk... en dat de leugen, het onrecht, de schuld...”

„Kom”, zei hij en pakte haar hand, „we gaan slapen. Als jij gelijk hebt, dan zal de jodenkoning overwinnen.” „Maar hij is al dood”, hilde ze, terwijl ze zich overeind liet helpen. „Je zei toch: hoe dan ook,” suste hij. „Als de waarheid werkelijk een is en zo belangrijk, dan zal hij zelfs de dood de baas zijn, nietwaar?” „Gij zegt het”, antwoordde ze.

1 Omdat dit artikel in het vorige nummer incompleet (het slot ontbrak) werd afgedrukt, wordt het hier opnieuw gepubliceerd. Met excuses aan de schrijfster en lezers.

Van huis uit

Macho-merel en zijn vrouwtje

Vanmorgen heb ik me tranen zitten lachen om een stel merels in onze tuin. Wij hebben een vogelrinkbakje vlak voor ons raam. In de kamer, lui op de bank gezeten, hebben we zo al heel wat vermakelijke tafereels voor onze ogen zien afspeelen.

Merels en mussen zitten het liefst bij het bakje waarbij de merels het onbekommerst en uitbundigst gebruik maken van de mogelijkheden die zo'n plekje biedt. Eerst even op de steen ernaast zitten, veren uitschudden en een snavel in het water steken. Beetje drinken en dan ineens hup erin springen en naar hartelust badderen. Met de veren een ware douche van

water veroorzaken. Een klein musje ging eens heerlijk in die sproeiregen zitten.

Het viel mij op dat de mannetjes merel echt de baas is over het vrouwtje. Als vrouwtje een bad neemt terwijl mannetje nog niet geweest is, schroomt hij niet haar te verjagen. Zij blijft om de bak heendraaien en probeert telkens als hij even niet kijkt opnieuw te water te komen. Maar hij trapt er niet in. Er is slechts plaats voor één vogel en dat is hij. Pas nadat hij uitvoerig minstens de helft van het water heeft verbruikt mag zij erin. Blijkbaar trekt zij zich daar niets van aan want ze komt toch wel aan haar trekken.

Vanmorgen kwam er echter een rivaal aangevlogen, een tweede mannetje. Nadat het vrouwtje dus eerst door haar echtgenoot uit bad was gejaagd, verjoeg zij, tot mijn verbazing deze rivaal. Het mannetje bleef onbekommerd wassen, zij hipte nerveus en opgewonden heen en weer en sloeg tenslotte met de vleugels naar het andere mannetje dat de benen nam. Even later waren ze voldaan met z'n tweeën het brood op aan het pikken dat ik gestrooid had. Onwillekeurig ga je zo'n huwelijk uit de dierenwereld vergelijken met een grote-mensen huwelijk. Eerst denk je: 'ik zou voor mijn man echt niet aan de kant gaan, ik ben daar gek'. Later, als je door denkt zie je toch overeenkomsten. Wat denkt u ervan dames, van die heren die met verve hun standpunten kunnen verdedigen om 's avonds enigszins benepen aan u te vragen of ze het wel goed gedaan hebben. Waarna u welwillend uw eigen, ietwat afwijkende ideeën te berde brengt. Hij hoeft het er helemaal niet mee eens te zijn hoor maar misschien zou hij in het vervolg een beetje meer zus of iets meer zo...

Ik zou wel eens willen weten hoeveel invloed een aantal vrouwen die ik ken, achter de schermen uitoefenen. Zij verjagen vaak onzichtbare rivalen, zoals onzekerheid en faalangst door begrip te tonen en advies te geven. Eerlijk gezegd zijn er steeds meer mannen die volmondig toegeven dat ze veel waarde hechten aan de mening van hun vrouwen. Een paar generaties geleden werd dat nog niet als mannelijk gezien om zoiets te erkennen. Vader werd thuis het eerst bediend met het grootste stuk vlees want hij was de Baas en werkte voor de kost. Toch denk ik dat veel huwelijken ook toen er niet zo anders uitzagen dan nu. De rollen lagen misschien wat vaster, de taken wat meer verdeeld. Maar al hoeft je als vrouw nu niet meer op je beurt te wachten, zoals ma merel, je rol om de rivalen te verjagen en het nest te bewaken is nog steeds intact.

Hoe kwam ma merel trouwens tot haar daad. Volgens mij maakte zij duidelijk dat het hier ging om een situatie waarin geen inmenging mogelijk was. Zij en haar mannetje hoorden bij elkaar en een derde was ongewenst. Zij ontleende die reactie aan het gegeven

dat zij echt bij het mannetje hoorde. Ik had anders zelfs niet geweten dat het hier om een Echtbaar ging.

Wonderlijk dat de natuur zo in feite een simpel voorbeeld geeft aan de mens. Wat God bijeen brengt zal de mens niet scheiden. Even simpel als het gezegd wordt, wordt het geschonden.

Vrouwen helpen hun mannen en mannen steunen hun vrouwen. De een is wat gevoeliger, de ander wat rationeler, samen een beeld van God. Of je nu in bad gaat of een indringer verjaagt, je doet precies datgene waar God je voor bestemd heeft.

Wilna Smienk-van 't Hul, Haaksbergen

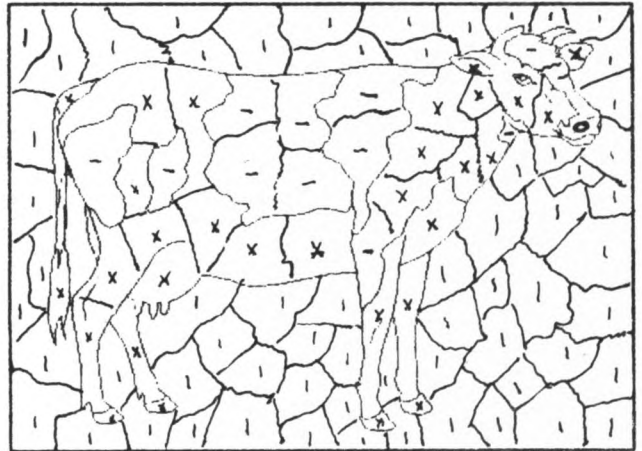
Voor de kinderen

Kunnen jullie ontdekken welk dier er verstopt zit in dit puzzeltje?

I = groen, -- = bruin,
X = wit en O = roze.

Succes.
De oplossing van de vorige maal was:
Wat zoekt gij de levende bij de doden,
Hij is hier niet maar
Hij is opgewekt.
Lucas 24:5 en 6

G. Wijkhuizen-
van Vuuren

Boekbespreking

Pieter van Kampen, Ede

Ik zag God in de Himalaya

Bram Krol. Ik zag God in de Himalaya. Gideon. 1994.

Onlangs verscheen bij uitgeverij Gideon te Hoornaar een boekje van 119

pagina's, geschreven door ds. Bram Krol. Ds. Krol heeft, (niet steeds tot zijn genoegen, zoals hij heeft laten blijken) aan de VU theologie gestudeerd. Een paar jaar werkzaamheid als Gereformeerd predikant werden gevolgd door een overstap naar Het Instituut voor Evangelisatie, dat nu Agape heet. Naast 't werk als staffunctionaris (m.n. voor 'gemeentegroei') bij die christelijke para-kerkelijke organisatie blijkt ds. Krol ten eerste betrokken bij het werk van 'the Himalayan Evangelical Fellowship', een organisatie die onder de verspreid wonende bevolking van de landen in de Himalaya als Nepal, Bhoetan en Noord-India werkzaam is. Over dat werk, dat hij al ruim 15 jaar kent en waarmee hij door middel van bezoeken ruimschoots kennis gemaakt heeft schreef ds. Krol een naar mijn besef hartverwarmend boekje.

Het is een boekje geworden dat in een oude en eerbiedwaardige zendingstraditie staat, waarin hij namelijk vertelt van de bekering van een aantal mensen die hij op zijn reizen ontmoette en met wie hij soms nog samenwerkt. Ranjit, die om een niet door hem begane moord in de gevangenis belandt, Bir Bahadur Rai, een zeer invloedrijk toeverpriester, Rajendra Kumar Soni, lid van de rijke maar weinig geliefde stam van de Marwari's en anderen worden met hun levensverhaal aan ons getoond.

In verschillende omstandigheden verkerend komen zij tot aanvaarding van Christus.

Juist voor lezers die weinig of niets van die fascinerende wereld van de Himalaya weten is het wel de moeite waard om te lezen over de situatie en lotgevallen van mensen die leven in de regio met de hoogste bergen ter wereld en vermoedelijk ook de sterkste concentratie aan okkulte praktijken in de hele wereld...

Geen van de verhalen was me persoonlijk bekend, maar ze passen moeiteloos in het patroon van verhalen die tijdens mijn bezoek aan Nepal, nu twee jaar geleden, daar aan alle kanten vernomen werden: er is sprake van hevige geestelijke strijd in de landen van de Himalaya en er komen mensen vaak op de meest verrassende wijze tot geloof in Christus. Wonderen, genezingen, dromen en bevrijding uit de macht van demonen zijn bijna aan de orde van de dag! Een Nederlandse vriend die jaren in Nepal heeft gewoond vertelde me dat men ter plekke schatte dat meer dan 60% van de Nepalese gelovigen (nu zo'n 130.000!) vanwege zulke 'bovennatuurlijke' zaken tot geloof gekomen is. Ik heb persoonlijk dan ook niet de minste moeite om volledig geloof te hechten aan deze verhalen die wellicht wat ver van onze Nederlandse en ook Nederlands Gereformeerde beleving af kunnen staan. Juist ook voor jonge mensen is dit een nuttig en opbouwend boek om te lezen. Het boek speelt in of om de Noordindische stad Kalimpong, op de grens

met Sikkim en Bhoetan. Wie daar nog beslag op kan leggen en voldoende in het onderwerp geïnteresseerd is zou naast Bram Krols boek eens moeten lezen het boek *Bergen, Goden en Magiërs* van de Oostenrijkse antropoloog Rene von Nebesky-Wojkowitz, dat rond 1960 is uitgekomen bij Het Wereldvenster in Baarn.

De schrijver van dat boek verbleef naar eigen zeggen drie jaar in precies dezelfde stad en beschrijft de geloofsbeleving van de daar aanwezige Indiërs, Nepalezen en Tibetanen. In de 30 jaar die sinds het verschijnen van dat boek verstreken zijn is het Evangelie naar de Himalaya gekomen; het resultaat van dat werk kan in ds. Krols boek vernomen worden.

De enige (lichte) kritiek die ik heb is dat het Hindoeïsme en Boedhisme in het boek weinig worden toegelicht. Op pp 17 en 30 wordt niet duidelijk dat Kali geen god, maar een een godin is, en nog wel een uiterst bloeddorstige godin. Te zeggen dat men „een wieroekstokje gebrand heeft voor een beeldje van de godin Shiva" kan natuurlijk niet. (20) Shiva is een mannelijke god en nog wel de belangrijkste in het hele Hindoe-pantheon! Telugu is, voorzover mij bekend, geen Indiase deelstaat, maar een in dat land gesproken taal. (51)

Naast deze kleine puntjes die moeten tonen dat een recensent het boek ook inderdaad gelezen heeft, is er, zoals gezegd, best reden om de inhoud van dit boek van Bram Krol aandachtig in ons op te nemen. Wie weet dat het ons weer bemoedigt om te (blijven) geloven in de Here Jezus, die alle macht heeft in hemel en op aarde. Juist in het gesecculariseerde Westen hebben we er steeds weer behoefte aan ons te realiseren dat we mogen staan aan de kant van hem die de strijd al gewonnen heeft!

dat hij het Nero niet kwalijk nam, dat deze zijn vrouw, zijn moeder en zijn broeder had laten doden. Evenmin dat hij Rome in brand had laten steken en vele romeinse edelen had vermoord. Maar, zo eindigde hij zijn brief, het zou te veel voor me zijn, nog langer door uw gedichten verveeld te worden. Erger had hij keizer Nero niet kunnen treffen.

Het is dan ook heel erg, als men zegt zich te vervelen in de kerkdiensten. Daar moet wat aan gedaan worden, zo is de conclusie. En men heeft het op allerlei manieren geprobeerd. In plaats van een preek een maatschappelijke of een politieke verhandeling. Een sterk gewijzigde liturgie. Alternatieve kerkdiensten, enzovoort. Het heeft allemaal niets geholpen. Preken de dominees zo vervelend? Nu, dat zal wel eens voorkomen. Maar dat kwam vroeger ook voor. Denk niet, dat er geen saaie predikanten waren in de tijd, dat men overal nog trouw tweemaal per zondag in de kerk kwam.

Is onze liturgie verouderd? Dat geloof ik wel, maar het is een illusie te menen, dat door een eigentijdse liturgie het kerkbezoek veel beter zal worden. De conclusie van velen is dan ook: stop maar met de kerkdiensten. Kerkdiensten zijn verouderd. Het zijn resten van religieuze navelkijkerij. Maak liever maatschappelijke wijkcentra van de kerkgebouwen.

Bij sommige huwelijken verveelt men elkaar ook heel erg. Dat zijn vaak hopeloze gevallen. Erger nog dan echtgenoten, die af en toe met elkaar op de vuist gaan. Ontstaat die verveling, omdat een van beide partners zo saai is? Neen, de oorzaak is een heel andere, nl. dat de liefde tussen man en vrouw ontbreekt.

Zou iets dergelijks ook niet aan de hand zijn met kerkgangers, die het in de kerkdiensten zo vervelend vinden? Ontbreekt er niet iets aan hen?

Als je geen honger hebt is het drie-maal eten op een dag een ontzaglijk vervelende bezigheid. Als geestelijke honger ontbreekt, is één korte kerkdienst op een zondag al een vervelende aangelegenheid, waarbij het 'amen' van de predikant het enige opwekkende geluid is.

Waarom gaan we naar de kerk? Om van een mooie preek te genieten? Och, het is fijn, als we een mooie preek beluisteren, maar als dat het primaire doel van onze kerkgang is, zullen we vaak teleurgesteld worden. Ook onze voorgangers zijn geen wondermensen. Bij een kerkdienst gaat het er in de eerste plaats om, dat we samen ambtelijk erediensten verrichten. Eredienst, dat is het horen naar het Woord van God, ons gebruik van de sacramenten, ons gebed, onze christelijke handreiking. We komen in

Zijn kerkdiensten vervelend?

Het is helaas een duidelijke zaak, dat de belangstelling voor de kerkdiensten in Nederland sterk aan het tanen is. Als men naar de oorzaak daarvan vraagt, krijgt men vaak te horen, dat de kerkdiensten zo vervelend zijn. Nu, dat is het ergste wat je van een kerkdienst kunt zeggen.

Toen een van de adviseurs van keizer Nero zich het leven benam door zijn aderen te openen, schreef hij een brief aan keizer Nero. Hij schreef daarin,

de kerk om Hem te eren. Wie daarvoor komt, ontvangt ook de zegen van de Here. Heel ons leven moet eredienst zijn, maar één dag is in het bijzonder aangewezen om ons toe te rusten voor deze dagelijkse eredienst. Op zondag, op de dag van Christus, mogen we als gemeente feestelijk bijeen komen. Tweemaal komen zelfs.

Waarom zijn er ook bij ons broeders en zusters, die het feest niet geregeld willen meemaken? Omdat men er geen behoefte aan heeft? Is het dan wel in orde met uw gezondheid? Ook hier geldt, dat wij al etende gezond zijn en eetlust krijgen. Wie heeft, die zal gegeven worden en hij zal overvloedig hebben. In de kerkdienst mogen bruid en bruidegom elkaar ontmoeten. Zou dat een vervelende gelegenheid zijn? Is het niet een feest, dat wij telkens weer met vreugde en dankbaarheid mogen vieren?!

Dit artikel kwamen wij tegen in: 'TOT UW DIENST', mededelingenblad van de Ned. Geref. Kerk Enschede-Zuid. Het is van de hand van Mr. Dr. J. Meulink. Er wordt tegenwoordig nogal veel gediscussieerd over kerkdienst en liturgie. Dat is als zodanig geen slechte zaak. Integendeel. Als men het wezenlijke van de eredienst maar goed in het oog houdt. Dat heeft Dr. Meulink in zijn bijdrage uitnemend verwoord. Daarom is was hij schrijft het lezen en herlezen ten volle waard!

Enschede,

O. Mooiweer

Studenten met preekconsent (opgave TSB)

A. Beeftink, Warande 68, 3705 ZE Zeist, 03404-56244
G. van Dijk, Parallelweg 18, 2861 ED Bergambacht, 01825-1219
C.P. Kleingeld, Loenhorst 49, 2402 LV Alphen a/d Rijn, 01720-33562 (beroepbaar)
G. Nieuwburg, Slotplein 1, 2967 XD Langerak, 01843-2068
P.G. Sinia, Eendrachtplein 10, 3012 LA Rotterdam, 010-4045322
R. Venderbos, Jan Campertlaan 5, 2343 DH Oegstgeest, 071-156072

Kort persverslag van de vergadering van de regio Amsterdam-Haarlem, gehouden op 17 maart 1995 te Amstelveen

Uit inkomende post wordt een brief uit de regio Maastricht gelezen waarin

voorgesteld wordt dat de kerken elkaar melden wanneer leden op elkaars grondgebied gaan wonen zonder lid te worden. Dit wordt meegenomen naar de gemeenten van de regio. Gemeente De Hoeksteen van Amsterdam-Noord vraagt wat de mogelijkheden zijn om vanuit de regio en/of andere NGK-Gemeenten financiële steun te krijgen voor het werk van br. F. Wijland. Verschillende suggesties werden gegeven er stapsgevijs aan te werken.

Br. N.A. Viss heeft aan de regio preekconsent gevraagd met het oog op eventueel predikantschap binnen de NGK. Ds. Boshuizen en ds. Kurpershoek wordt gevraagd te onderzoeken wat er nog nodig is om dat doel te bereiken en contact te leggen met de TSB. Het examen voor preekconsent zal op 19 mei 1995 gehouden worden. Het zal een beperkt examen zijn, omdat er al eerder geëxamineerd werd. Het vak geloofsleer vervalt en er zal een preek worden gehouden en kennis van de Heilige Schrift zal worden geëxamineerd.

Ds. Kurpershoek wordt officieel welkom geheten en Gods zegen wordt hem toegewenst in zijn werk in de gemeente Heemstede-Haarlem.

Ned. Geref. Kerk van Amsterdam Wonen in Amsterdam?

Ja, dat kan! Als je gaat studeren of werken in de hoofdstad, biedt de diaconie van de Nederlands Gereformeerde Kerk een eerste opvang. Meer weten? Vraag informatie bij: Petra de Goede-de Vries, Linnaeusparkweg 13, 1098 CM Amsterdam, 020-6653289.

Ned. Geref. Kerk van Groningen Op kamers in Groningen

Ga je studeren in Groningen en ben je op zoek naar een kamer? Misschien dat de SEOG (Stichting Evangelisch Ontmoetingscentrum Groningen) je daarbij kan helpen. De SEOG is opgericht op initiatief van de Nederlands Gereformeerde Kerk van Groningen, de Tehuisgemeente. De SEOG heeft 3 panden met in totaal 17 kamers voor studenten. Een van die panden, 'Het Bruggehoofd', is tevens gemeentecentrum met 2 zaaltjes, die gebruikt worden voor vergaderingen, bijbelkringen, catechisaties, maaltijden en andere activiteiten. In 'Het Bruggehoofd' zijn 7 kamers, waarvan er 4 voor de duur van 1 jaar verhuurd worden aan studenten, die voor het eerste jaar in Groningen zijn. Op deze manier kunnen ze gemakkelijk kennis maken met de stad en met de Tehuisgemeente. Bovendien kunnen ze wennen aan het wonen op kamers. De overige 3 kamers worden bewoond door een vaste kern van oudere jaars studenten. De bedoeling is samen een christelijke woongroep te vormen. In de andere twee panden worden de kamers voor langere tijd bewoond.

Dit jaar komen er per 1 augustus kamers vrij voor studenten, die voor het

eerst op kamers gaan.

Bovendien is er een logeerkamer voor stagiaires of anderen, die tijdelijk huisvesting nodig hebben.

Heb je interesse, dan kun je contact opnemen met een van de vaste bewoners van 'Het Bruggehoofd' (lieft zo snel mogelijk): Robert-Hans Hoekstra, Eveline van Nimwegen of Eline van der Ziel; Oosterhaven 12, 9723 AP Groningen; tel.: 050-141390.

Commissie Studenten Werk Zwolle

De Commissie Studenten Werk Zwolle gaat uit van de Ned. Geref. Kerk II en de Chr. Geref. Kerk te Zwolle. De doelstelling van de commissie is contact te leggen tussen studenten en de (gast)gemeente.

De CSWZ wil de kerkeraden, m.n. de jeugdouders, helpen bij het uitvoeren van de pastorale bearbeiding van de (gast)studenten).

Tevens wil de commissie

- * contactavonden beleggen
- * bijbelstudiekringen organiseren
- * informatie verschaffen over de activiteiten binnen de gemeente
- * bezoeken afleggen bij studenten

Ben je student in Zwolle en je kent de CSWZ (nog) niet, neem dan contact op met: Els Riesebosch, Hortensiastraat 13, 8013 AA Zwolle, tel. 038-226111.

Jongerenhuisvesting Utrecht

Wanneer je in Utrecht wilt gaan wonen, omdat je er voor het eerst gaat werken of studeren, dan kan de Stichting Evangelische Huisvesting (SEH) jou misschien aan een kamer helpen. De Stichting stelt zich namelijk ten doel jongeren, die voor het eerst zelfstandig gaan wonen, voor een jaar onderdak te geven in een christelijk geïnspireerde omgeving.

De SEH is opgericht op initiatief van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Utrecht en heeft elk jaar negen kamers beschikbaar in het huis aan de Boomstraat voor jongeren die ver buiten Utrecht wonen. In het huis woon je zelfstandig, maar maak je tegelijk deel uit van een woongemeenschap, bestaande uit negen jongeren en een hoofdbewonersechtpaar.

Voor informatie over verdere (huur)voorwaarden en een aanmeldingsformulier kun je (tot 1 juni) schrijven naar: Secretariaat SEH, Aartsbisshop Romerostraat 297, 3573 AL Utrecht.

Ned. Geref. Kerk van Houten

Het nieuwe adres van drs. D.A. Westerkamp luidt als volgt: Ruiterkamp 265, 3992 BZ, Houten, tel.: 03403-80920.

Ned. Ger.

Predikantenconferentie 1995

Op DV 1 juni 1995 wordt de jaarlijkse conferentie van de Ned. Ger. (emeriti) predikanten, predikantsvrouwen, predikantsweduwen en beroepbare kandidaten gehouden.

'Profetisch spreken vandaag, vanuit Schrift en traditie (1 Kor. 14:1)'

Daarover willen we het op onze conferentie met elkaar hebben.

Als spreker zal voor ons optreden drs. C. Blenk, Ned. Herv. predikant te Delft en docent aan de theologische hogeschool van de Geref. Bond te Ede (verbonden aan 'De Vijverberg').

Drs. Blenk studeerde geschiedenis en theologie. Van zijn hand verschenen verschillende artikelen over de hedendaagse plaats van de profetie. Hij schreef voor zijn studenten een cursusboek: 'Kerk- en wereldgeschiedenis in de twintigste eeuw'.

De conferentie begint om 10.00 uur en zal rond 15.30 uur worden afgesloten. We zijn te gast in de Ned. Ger. Tabernakelkerk, Waalstraat 2, Apeldoorn. Er is kinderoppas, koffie, koek, thee, (karne)melk en soep. Vastere kost voor de lunch dienen de deelnemers zelf te verzorgen.

Namens de voorbereidingscommissie: Paul Kurpershoek, Hoofddorp: 02503-43304.

Nederlandse vakantiekerkdiensten buitenland

De Nederlandse Kerkdiensten voor Noord-Italië en Zuid-Zwitserland zullen in 1995 worden gehouden in Ascona:

18-6, 9.00 uur	} ds. Tjs. Zuidema, Apeldoorn
25-6, 9.00 uur	
2-7, 9.00 uur/19.30 uur	
9-7, 9.00 uur/19.30 uur	

16-7, 9.00 uur/19.30 uur	} dr. G.C. den Hertog, Leiden
23-7, 9.00 uur/19.30 uur	
30-7, 9.00 uur/19.30 uur	

6-8, 9.00 uur/19.30 uur	} drs. W. Dekker, Wezep
13-8, 9.00 uur/19.30 uur	

20-8, 9.00 uur	} Evang. R.S. Setz, Sneek
27-8, 9.00 uur	

EH organiseert studiedag over muziek

Op vrijdag 28 april houdt de EH een studeidag met als titel: 'Muziek, meer dan een kwestie van smaak'. Aan de orde komen o.a. vragen als: wat betekent muziek?, hoe beïnvloedt muziek ons?, is muziek beluisteren een 'neutrale' aangelegenheid, een kwestie van smaak?

De spreker, Drs. W. von Lindheim die zich als socioloog en muzikkenner in dit onderwerp verdiept heeft, komt tot de conclusie, dat muziek bij uitstek een middel is waarin men gevoelens kwijt kan; dat muziek een vorm is voor zaken waar woorden tekort schieten. Muziek is volgens hem een taal, waarin de componist iets vertelt over zijn denkbeelden, zijn visie op mens en maatschappij. De vraag is hoe er naar deze boodschap geluisterd wordt en hoe die ons beïnvloedt. De lezingen van Von Lindheim worden ondersteund met veel muziekfragmenten en beelden.

De studiedag heeft vier delen:

1 *Muziek als communicatie*: over de 'taal' en de sfeerscheppende werking van de muziek. Muziek voegt een eigen dimensie toe aan de boodschap die het lied wil brengen, doordat muziek een bepaalde sfeer schept en bepaalde emoties oproept. Die boodschap is minder direct dan de tekst zelf, maar kan wel nog veel indringen der zijn dan de gebruikte woorden. Dit betekent, dat ook 'tekstloze' (instrumentale) muziek bepaald niet neutraal is.

2 *Muziek en booschap*: van Beethoven is de uitspraak, dat muziek meer openbaart dan alle wijsheid en filosofie. Enkele van die boodschappen zullen ten gehore gebracht worden (van Beethoven, Berlioz, Scostakovitsch en Honegger).

3 *Muziek en religie*: De ontwikkeling in muzikaal religieus denken van vooral Beethoven, Brahms, Bruckner, Mahler, Tsjajkovsky en Pärt wordt gevolgd.

4 *Muziek en geloof*: Aan de hand van muziekvoorbeelden en stellingen worden enige criteria ontwikkeld, waaraan goede christelijke muziek zou moeten voldoen.

De studiedag vindt weer plaats in het EH-gebouw, Drentestraat 1 (hoek Puntenburgerlaan) te Amersfoort en vangt aan om 15.00 uur (verwacht einde ± 21.00 uur). De toegangsprijs is f 15,- incl. syllabus. Voor koffie/thee wordt gezorgd. Soep is verkrijgbaar, maar u dient uw eigen broodpakket mee te nemen. (Telefonische) opgave vooraf wordt zeer op prijs gesteld - tel. 033-621731.

Kindercatechese

Catechese aan kinderen in de gemeente komt de laatste tijd steeds meer in de aandacht. Dat heeft wel te maken met de deelname van kinderen aan het avondmaal, maar ook afgezien daarvan ontstaat in gemeenten de behoefte om kinderen catechetisch in te leiden in het leven en geloven van de gemeente.

Om kerken op een praktische manier zicht te geven op de mogelijkheden en aandachtspunten met betrekking tot catechese voor kinderen, besteedt hjet blad *Impuls* in een speciaal themanummer aandacht aan kindercatechese. Vanuit een tweetal gemeenten

worden praktijkopzetten en ervaringen doorgegeven. Er wordt geschreven over de motieven voor kindercatechese, over het leren van kinderen in de gemeente en ook wordt uitgebreid ingegaan op de concrete voorbereiding van een catechesebijeenkomst met kinderen. Tussendoor wordt verwezen naar enkele handzame uitgaven.

Het themanummer 'Kindercatechese' van *Impuls* kan voor f 3,- telefonisch en schriftelijk besteld worden bij:

- Catechetisch Centrum, Postbus 5021, 8260 GA Kampen, tel. 05202-92670

- Centrum voor Educatie, Postbus 1100, 3970 BC Driebergen, tel. 03438-15725/18334.

Evangelie en Moslims

Kerk en vluchtelingenwerk

Zaterdag 6 mei wordt de tweede jaarlijkse conferentiedag gehouden voor christenen, die onder vluchtelingen werkzaam zijn. Een dag waar, naast studie en bezinning, alle ruimte is voor ontmoeting en het uitwisselen van ervaringen.

De conferentie wordt gehouden in de Chr. Geref. Ichthuskerk te Amersfoort, Grote Haag 154 en duurt van 10.00 tot 15.15 uur. Graag vooraf opgeven; u ontvangt dan een reader + routebeschrijving. Er is een apart programma voor kinderen tot 12 jaar (vóór 1 mei hiervoor aanmelden).

In het morgenprogramma wordt in het bijzonder ingegaan op de psychische problematiek van vluchtelingen. Een forum gaat in op vragen die deelnemers stellen.

Het middagprogramma biedt tweemaal de keuze uit 4 workshops met de thema's: juridische zaken, vluchtelingen en de kerk(dienst), getuigen onder moslimse vluchtelingen, de (Midden) Oosterse kerken.

De dag wordt georganiseerd door de Arabische Wereld zending, EAS-Holland, Evangelie & Moslims, Gospel for Guests en ZOA-Vluchtelingen zorg. Aan het programma wordt tevens medewerking verleend door de stichting India.

Opgave en/of inlichtingen: Vluchtelingenberaad, p/a J. v. Oldenbarneveldtlaan 10, 3818 HB Amersfoort, tel. 033-611949.

COGG-conferentie

Het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte organiseert jaarlijks een voor ieder toegankelijke conferentie.

Die conferentie wordt dit jaar D.V. gehouden op donderdag 27 april van 10-16.00 uur in 'de Aker' te Putten. Het onderwerp 'Heeft de Kerk nog toekomst?' zal behandeld worden door ds. L.J. Geluk te Rotterdam en de heer A. Kamsteeg, redacteur buitenland, verbonden aan het Nederlands Dagblad.

Opgave voor deelname aan de secr., ds. J.H. Velema, Ittmannserf 40, 8071 JL Nunspeet, tel. 03412-51379. De totale kosten zijn f 32,50 te voldoen op giro 880514.